

O (ne)dopustivosti upotrebe torture kao istražne metode u suvremeno doba

Horvat, Danijel

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:583046>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Danijel Horvat

**O (NE)DOPUSTIVOSTI UPOTREBE TORTURE KAO ISTRAŽNE
METODE U SUVREMENO DOBA**

Diplomski rad

Zagreb, 2024.

REPUBLIKA HRVATSKA

UNIVERSITY OF ZAGREB

FACULTY OF LAW

Danijel Horvat

MASTER THESIS

**On the (in)admissibility of the use of torture as an investigative method in
modern times**

CHAIR FOR THE CRIMINAL PROCEDURE

Mentor:

Associate professor Zoran Burić, PhD

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Danijel Horvat, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Danijel Horvat, v.r.

O (ne)dopustivosti upotrebe torture kao istražne metode u suvremeno doba

SAŽETAK

Ovaj se diplomski rad bavi proučavanjem torture kao metode istražnog postupka razvijene kako bi se od okrivljenika iznudilo priznanje i na taj način državi omogućilo njegovo kažnjavanje. Najčešće se koristila kod najtežih zločina, a u srednjem vijeku i kod gotovo svih oblika kaznenih djela. Metode njenog korištenja variraju između mnogih zemalja, a povijesno su se razvijale i unapređivale iz godine u godinu. Tortura se primjenjivala još od antičkoga doba, a u Hrvatskoj je bila primjenjivana po uzoru na ostale europske zemlje te je najaktualnija bila u srednjem vijeku. Pitanje njenog ukidanja je prvi put postavljeno tokom vladavine Josipa II. i Marije Terezije koji su se za njeno ukidanje i zalagali. Tortura je oduvijek predstavljala svjetski problem, a najraniji pokušaji njenog smanjivanja uslijedili su donošenjem Opće deklaracije o ljudskim pravima te Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Apsolutno ukidanje torture slijedilo je donošenjem Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka koja osuđuje njenu primjenu u bilo kojem obliku, a na tragu iste je donesena i Konvencija o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Iako je tortura danas u većini zemalja zabranjena i oštro osuđivana, sve više država istu primjenjuje ukoliko se pojavi problem od nacionalnog interesa koji je teško razriješiti bez primjene nekih njenih modela, barem u očima onih koji ju koriste. U sudskoj praksi nailazimo na sve više presuda Europskog suda za ljudska prava koje apsolutno osuđuju svaku upotrebu bilo kojeg oblika torture, bez obzira na opravdanje i koristi korištenja iste.

Ključne riječi: tortura, metoda torture, Opća deklaracija o ljudskim pravima, ukidanje torture, Europski sud za ljudska prava

On the (in)admissibility of the use of torture as an investigative method in modern times

ABSTRACT

This thesis deals with the study of torture as a method of investigative procedure developed to extract a confession from the perpetrator and thus enable the state to punish the perpetrator. It was most often used in the most serious crimes and in the Middle Ages in almost all forms of criminal acts. The methods of its use vary between many countries, and historically they have been developed and improved from year to year. Torture has been used since ancient times and in Croatia it was used according to the model of other European countries and was most relevant in the Middle Ages. The question of its abolition was first raised during the reign of Josip II. and Maria Theresa, who advocated its abolition. Torture has always been a world problem and the earliest attempts to reduce it followed the adoption of the Universal Declaration of Human Rights and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The absolute abolition of torture was followed by the adoption of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Punishments and Procedures, which condemns its application in any form, and in its wake, the Convention on the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment was adopted. Although torture is banned and strongly condemned in most countries today, more and more countries apply it if a problem of national interest arises that is difficult to solve without applying some of its models, at least in the eyes of those who use it. In judicial practice, we come across more and more judgments of the European Court of Human Rights that absolutely condemn use of any form of torture, regardless of the justification and benefit of using it.

Keywords: torture, method of torture, Universal Declaration of Human Rights, abolition of torture, European Court of Human Rights

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OPĆENITO O TORTURI	2
2.1. Pojam i metode torture	2
2.2. Tortura u Hrvatskoj	4
2.3. Pravni izvori usmjereni na ukidanje torture	5
2.4. Tortura u 21. stoljeću	7
3. ZAŠTO TORTURA?.....	10
3.1. Model primjene torture zbog sigurnosti.....	11
3.2. Model primjene torture zbog stabilnosti	15
3.3. Model primjene torture zbog legitimacije.....	18
4. PRAKSA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA VEZANA ZA TORTURU 21	
4.1. Pregled presuda Europskog suda za ljudska prava protiv slučajeva torture ...	24
4.1.1. <i>Presuda Aksoy protiv Turske</i>	24
4.1.2. <i>Presuda Mikheyev protiv Rusije</i>	25
4.1.3. <i>Presuda Aydın protiv Turske</i>	27
4.1.4. <i>Presuda Nevmerzhitsky protiv Ukrajine</i>	28
4.1.5. <i>Presuda Ilascu i drugi protiv Moldavije i Rusije</i>	29
4.1.6. <i>Presuda Corsacov protiv Moldavije</i>	30
4.1.7. <i>Presuda Menesheva protiv Rusije</i>	30
4.2. Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske	31
4.2.1. <i>Presuda Mađer protiv Republike Hrvatske</i>	31
4.2.2. <i>Presuda Mafalani protiv Republike Hrvatske</i>	33
4.2.3. <i>Presuda Miljak protiv Hrvatske</i>	34
5. ZAKLJUČAK.....	34
6. LITERATURA	37

1. UVOD

Tortura se kao sredstvo prisile povijesno nije koristila u narodima poput Židova ili pak naroda Babilona budući da je njihovo zakonodavstvo samo po sebi bilo strogo uređeno, no postoje određeni dokazi i naznake njenog korištenja kod naroda kao što su Egipćani ili Asirani. Tako je, primjerice, vjerojatno najstariji spomen torture egipatskog pjesnika koji je opjevao torturu zatvorenika u doba vladavine Ramzesa II., otprilike 1300 godina pr. Kr., koji ih je mučio kako bi saznao raspored neprijateljskih vojnih snaga.¹

U antičkoj se Grčkoj također spominje tortura zatvorenika. Za vrijeme Peloponeskog rata, Tukidid je opisao pogubljenje atenskog generala Demostena od strane Korinćana i Sirakužana jer su strahovali da će zbog torture od strane Spartanaca otkriti izdajničko poslovanje s Atenjanima. Međutim, antička Grčka nije prakticirala torturu nad svojim slobodnim građanima, već samo kod stranaca i robova koji su bili nezaštićeni od iste. Zanimljivo je da bi parničari ponekad ponudili torturu svojih ili tuđih robova kao mogući odgovor i kompromis u pravnim sporovima kako bi se razriješile pravne nedoumice te sukobi među strankama, budući da one nisu mogle biti podložene istoj. Obično se izvodila javno pred ostalim sugrađanima te, iako su parničari bili ovlašteni samostalno kažnjavati robove, takvo što se uglavnom izvodilo služeći se građanskim mučiteljem (grč. *basanistesom*). Razlog tome je da se smatralo vrlo neprimjerenim da torturu izvodi slobodni građanin samostalno.²

Tortura se povijesno izvodila na različite načine, a primarno je služila kako bi se optuženu osobu prisililo na priznanje, makar ono bilo i neistinito. Smisao torture bio je pronaći krivca za svako kazneno djelo kako nijedan zločin ne bi prošao nekažnjeno. Njena se uloga neprestano mijenjala, a s razvojem ljudskih prava dolazi do preispitivanja njenog smisla, učinkovitosti i moralnosti. U vezi s time, donesene su neke od najvažnijih konvencija koje apsolutno osuđuju upotrebu torture i zabranjuju njenu upotrebu u bilo kojem obliku. Većina je zemalja prihvatila te konvencije te je, shodno tome, u tim zemljama upotreba torture na bilo koji način apsolutno neprihvatljiva i zakonski kažnjiva. Osim toga, svaka od tih zemalja snosi odgovornosti, ali i posljedice njenog kršenja.

¹ Innes, B., *The History of Torture.*, Amber Books Ltd., London, 2012., str. 10-12., dostupno na: https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=u47KBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=history+of+torture&ots=JYj9rWAQYp&sig=6h_GHxNSMCxNdrVmZ21BC5UGTME&redir_esc=y#v=onepage&q=history%20of%20torture&f=false (25. svibnja 2024.)

² Ibid, str. 11-14.

Prvi dio ovoga rada posvetit će se definiranju torture, razvojem različitih metoda njene primjene, njezinim učincima na optuženike i počinitelje te će se, osim toga, spomenuti nešto općenito o njoj kao dijelu istražnog postupka u svijetu i Hrvatskoj.

Drugi dio ovoga rada posvetit će se odlukama koje su prethodile zabrani torture, modelima njene primjene te pojedinim slučajevima i razlozima država koje su ju primijenile u nedavnoj prošlosti, a koji su bitni za razumijevanje njene suvremene primjene kao sredstva prisile kako bi se izvuklo priznanje iz optuženika, iako su i same potpisnice konvencija koje apsolutno zabranjuju i osuđuju njenu upotrebu.

U trećem dijelu ovog rada navest će se najvažnije presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske i ostalih potpisnica Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda u kojima se navode razlozi donesenih odluka koje u potpunosti osuđuju torturu te ne dopuštaju njenu upotrebu ni u iznimnim slučajevima.

Također ćemo se u radu dotaknuti istraživačkog pitanja *postoji li opravdanje za upotrebu torture u iznimnim, odnosno izvanrednim situacijama i kako to države opravdavaju* te će se na isto pokušati dati primjeren odgovor. Navedeno je pitanje u pravnom smislu veoma bitno budući da je tortura u određenim državama i nakon njene zakonske i/ili konvencijske zabrane i ukidanja još uvijek u upotrebi. Slijedom toga možemo zaključiti kako se ne posvećuje dovoljno pažnje razvijanju drugih moralnijih metoda kojima bi se mogle izvući informacije od počinitelja umjesto torture, koja grubo zadire u kršenje osnovnih ljudskih prava, iako je cilj kojim se teži s objektivnog gledišta ponekad opravdan.

U konačnici, u radu će se pokušati predstaviti oba pogleda na torturu, iz perspektive država koje ju prakticiraju te iz perspektive Europskog suda za ljudska prava koji je donio nekolicinu presuda kojima je grubo osudio svaku upotrebu torture. Osim toga, na kraju ću rada iznijeti i vlastito mišljenje o torturi.

2. OPĆENITO O TORTURI

2.1. Pojam i metode torture

Tortura predstavlja metodu istražnog postupaka, to jest „kada netko u službenom svojstvu drugome nanese jaku duševnu ili fizičku bol ili patnju s određenim ciljem“.³ Države ju

³ Amnesty International, *Torture*, 2019., dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/torture/> (25. svibnja 2024.)

primjenjuju kako bi iznudile priznanje zločina i/ili dobile potrebne informacije od osobe podvrgnute istoj. Katkad se koristi kao metoda kontrole mase koja uvodi strah u društvo.⁴

Osim toga, mogla bi se opisati kao svako ponašanje kojim se nanosi teška fizička ili psihička bol. Kada se govori o teškoj fizičkoj ili psihičkoj boli, osim nesnosne ili mučne boli, ona uključuje i posljedice koje prati ozbiljna fizička ozljeda, poput oštećenja i gubitka organa, tjelesnih funkcija, a u iznimnim slučajevima i smrt osobe.⁵

Prema Kaznenom zakonu pojam torture je definiran u članku 104. „Službena osoba ili osoba koja na poticaj ili s izričitim ili prešutnim pristankom službene osobe ili druge osobe koja djeluje u svojstvu službene osobe prouzroči drugome tešku tjelesnu ili duševnu bol ili patnju da bi od njega ili druge osobe dobila obavijest ili priznanje, ili da bi ga kaznila za djelo što ga je počinio ili je osumnjičen da ga je počinio on ili neka druga osoba, ili da bi se on ili druga osoba zastrašila ili da bi se na njega ili drugu osobu izvršio pritisak, ili zbog bilo kojeg razloga utemeljenog na bilo kojem obliku diskriminacije, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.“⁶

Kao što je vidljivo, tortura se ne može svesti na samo jedan oblik mučenja, već njena definicija obuhvaća i određena ponašanja koja sama po sebi ne moraju biti tjelesne naravi, već su usmjerena i nanošenju mentalne boli ili patnje osobi kako bi se iznudilo priznanje. Dakle, institut torture je kroz povijest napredovao na način da se upotrebljavala na tako reći 'prikriveni' način koji je u konačnici ponekad i teško dokaziv budući da nema vidljivih tragova mučenja. Stoga je bilo nužno definicijom obuhvatiti i takve slučajeve koji bi svakako spadali u oblik torture budući da bi u konačnici doveli do priznanja počinitelja i uspjeha osobe koja je provodila mučenje.⁷

Načini na koje se tortura provodi su različiti, ovisno o tome je li tortura fizička ili psihička. Primjerice, neke od najranijih barbarskih metoda koje su se upotrebljavane u srednjem vijeku uključuju vješanje počinitelja naglavačke, pričvršćivanje počiniteljevih ruku i nogu za drveni

⁴ Ibid.

⁵ Blakeley, R., *Why torture?*, Review of International Studies, vol. 33, br. 3, str. 373–394., dostupno na: <https://kar.kent.ac.uk/1427/2/Why%20Torture%20%5BRIS%5D.pdf> (26. svibnja 2024.)

⁶ Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24.

⁷ Bell, J., „*Behind This Mortal Bone*“: *The (In)Effectiveness of Torture*, str. 342-348, dostupno na: https://ilj.law.indiana.edu/articles/83/83_1_Bell.pdf

kolut užetom te metoda mučenja pomoću *Judine stolice* koja je bila naoštrena u sredini te bi mučenici trebali sjesti na istu, s utezima pričvršćenima za ruke i noge kako se ne bi pomicali.⁸

Današnje su metode mučenja svakako napredovale te nisu toliko usmjerene na teško tjelesno ozljeđivanje subjekata podvrgnutih torturi, već izazivanju boli koja je toliko nesnosna da tjera čovjeka da prizna krivnju i/ili otkrije informacije. Primjene modernih metoda torture vide se u raznim zemljama diljem svijeta koje ju primjenjuju, iako su svojeglasno prihvatile konvencije usmjerene suzbijanju torture i njenoj potpunoj zabrani. Primjerice, Meksiko je razvio metodu koja se naziva *Tehuacanazo* u kojoj se mineralna voda šprica zatočeniku u nosnice, Uzbekistan je razvio metodu vješanja ruku zatvorenika na zidnim kukama te metodu fizičkog udaranja kako bi se iznudilo priznanje, filipinska policija koristi takozvano 'kolo mučenja', odnosno oblik torture gdje se izmjenjuju razne metode mučenja poput vješanja naglavačke 30 sekundi, 20 sekundi *Manny Pacquiao* u kojem bi mučenika udarali 20 sekundi i sl.⁹

Kao što je vidljivo, cilj se torture i spomenutih metoda kroz povijest nije značajno mijenjao, ali se najveća promjena očitovala u stupnju boli koja se nanosi osobi podvrgnutoj torturi, u smislu da su u srednjem vijeku metode bile puno rigoroznije i grublje prema mučeniku, a u konačnici češće završavale i njegovom smrću, nego što su danas.¹⁰

2.2. Tortura u Hrvatskoj

Tortura je u Hrvatskoj također bila zastupljena i primjenjivana kako bi se uspješno izvuklo priznanje osumnjičenika. Metode njene primjene su primarno slijedile najzastupljenije metode iz srednjeg vijeka koje su se tada pokazale učinkovitima. Najčešće su osumnjičenici bili zatvarani u tamnice u nehumanim i nesterilnim uvjetima, gdje su se primjenjivale različite metode mučenja, poput vješanja za zglobove ruku, gležnjeva ili pričvršćivanje okova oko vrata zatvorenika uz povremeno dodavanje utega kako ne bi mogao stajati. Sve su te metode bile dio istražnog postupka pomoću kojih bi se, prije konačne presude, dobilo priznanje i time olakšalo provođenje kaznenog postupka.¹¹

⁸ Bennett, M., *Medieval Torture: A Brief History and Common Methods*, 2012, str. 1-5, dostupno na: <https://spark.parkland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1070&context=ah> (25. svibnja 2024.)

⁹ Amnesty International, *Torture around the world: what you need to know*, 22. lipnja 2015., dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/06/torture-around-the-world/> (25. svibnja 2024.)

¹⁰ Bennett, M., *op. cit.* u bilj. 8, str. 4-5.

¹¹ Cvitanović, L., & Pastović, D., *Opchinska naredba od zlocinstavah i njihovih pedepsah iz 1788. kao kaznenopravni izvor u Hrvatskoj i Slavoniji: sustav kazni i pravila o njihovom izricanju*. Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 39, br. 2, 2020., str. 857-893, dostupno na: <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.2.6> (25. svibnja 2024.), str. 859-862.

Međutim, s kaznenopravnog povijesnog pogleda, značajno je napomenuti kako je Hrvatska prvi put dobila normirano i kodificirano kazneno pravo 1787. kada je donesen *Constitutio Criminalis Josephina* iliti *Opći zakon o zločinima i njihovom kažnjavanju* Josipa II. Taj je dokument značajan budući da je potpomogao ukidanju torture na prostoru Hrvatske i Slavonije. Iako je formalno torturu prvi puta ukinula Marija Terezija 1776. te Josip II. svojom uredbom *Općeg reda za kaznene sudove* koji se osnivao na postupku bez mučenja, njeno je ukidanje pravno formalizirano na zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru sazvanom 1790., i to usvajanjem zakonskog članka 42. iz 1791., kojim se u potpunosti zabranjuje tortura.¹²

Moglo bi se reći da je Hrvatska također bila pod utjecajem prosvjetiteljskih i liberalizacijskih struja te je to potaknulo promjene u istražnim metodama u kojima je sve do 18. stoljeća tortura bila primarni alat dobivanja priznanja od osumnjičenika i počinitelja. Međutim, takve su odluke imale i negativne učinke jer je zbog navedenih reformi došlo do smanjenja straha od kažnjavanja budući da tijela kaznenog progona nisu bila toliko efikasna u pronalaženju počinitelja, a tortura i smrtna kazna su bili zabranjeni instituti.¹³

2.3.Pravni izvori usmjereni na ukidanje torture

Ključnu ulogu u ukidanju torture imali su Ujedinjeni narodi budući da su oni jedna od prvih organizacija koja se na međunarodnoj razini zalagala za dosljednu zaštitu ljudskih prava te ukidanje nečovječnog postupanja i torture. Zahvaljujući neprestanom zalaganju cjelokupne organizacije, 10. prosinca 1984. članice organizacije usvojile su Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka. Ta konvencija predstavlja jedan od prvih akata koji se na međunarodnoj razini usprotivio problemu torture te ga 'ozakonio'. Državama je stavljeno na znanje kako će „svaki čin kojim se osobi namjerno nanosi teška bol ili patnja, fizička ili psihička, u svrhu dobivanja informacija ili priznanja od nje ili treće osobe, kažnjavanja za djelo koje je ona ili treća osoba počinila ili se sumnja da je počinila, ili zastrašivanja ili prisile na nju ili treću osobu, ili iz bilo kojeg razloga temeljenog na diskriminaciji bilo koje vrste, kada je takva bol ili patnja nanosena od strane, na poticaj ili uz pristanak javnog službenika ili druge osobe koja djeluje u službenom svojstvu“ biti kažnjen.¹⁴

¹² Ibid, str. 858-859.

¹³ Ibid, str. 888-889.

¹⁴ United Nations, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 10. prosinca 1984., dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading> (25. svibnja 2024.), članak 1. stavak 1.

Slijedom toga, države potpisnice obvezane su poduzeti sve potrebne mjere kako bi spriječile čin torture na svom području bez izuzetaka, nevezano radi li se o izvanrednim situacijama poput rata ili političke nestabilnosti u zemlji (npr. pokušaj državnog udara) i slično. Osim toga, države potpisnice biraju nadležno izborno tijelo, takozvani *Komitet protiv torture*, čija se funkcija ostvaruje kroz nadzor provođenja mjera protiv torture te primanje izvještaja država ukoliko dođe do kršenja zadaća koje su preuzele prilikom pristupanja Konvenciji. U tom se slučaju provode opsežni razgovori s državom prekršiteljicom kako bi se provjerila istinitost izvještaja, dok se u pojedinim slučajevima može provesti i sama istraga na području navedene zemlje. Rezultate provedene istrage Komitet će dostaviti državi u vidu zaključka i savjeta o tome kako problem razriješiti. Dakle, nema službenog pravosudnog tijela koje rješava zaprimljene pritužbe, već je ta „funkcija“ dodijeljena spomenutom Komitetu.¹⁵

Osim spomenute Konvencije, Vijeće Europe je 26. studenoga 1987. godine u Strasbourgu donijelo *Konvenciju o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*. Na temelju te Konvencije uspostavio se *Europski odbor za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* koji također izvršava posjete državama ugovornicama kako bi ustvrdio povrede konvencije, ukoliko do istih dođe, prema osobama koje su lišene slobode. Razlika tih dviju Konvencija jest ta da su države potpisnice prema Konvenciji Ujedinjenih Naroda ovlaštene, a prema Konvenciji Vijeća Europe dužne omogućiti pristup svom teritoriju kako bi se izvršila provjera. Dakle, ova Konvencija nameće veće dužnosti državama, budući da ima uključen mehanizam kojim će Odbor javno istupiti ukoliko država ne postupi na temelju pravnih savjeta nakon obavljenog posjeta. To bi se moglo opisati kao pokušaj zamjenske presude koji bi države potaknuo da izmijene svoj pristup torturi.¹⁶

No, najvažniji dokumenti koji su prethodili navedenim konvencijama specifično usmjerenim na torturu te koji se smatraju svetim gralom zaštite ljudskih prava su (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe te Opća deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda. One spominju i zabranjuju torturu prema članku 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koji glasi „Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.“¹⁷ te članku 5. Opće deklaracije o

¹⁵ Ibid, članci 2., 17., 19. i 20.

¹⁶ Odluka o proglašenju Zakona o potvrđivanju Konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Narodne novine, br. 81/97, 1513/1, članci 1., 2., 3.

¹⁷ (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, MU br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17, članak 3.

ljudskim pravima „Nitko ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.“¹⁸. Osim toga, u Haškim se konvencijama iz 1949. godine spominje zaštita neprijateljskim borbicima i civilima, kao i nezakonitim borbicima koji budu uhvaćeni te im se osigurava pravo na pošteno i redovito suđenje. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine zabranjuje torturu čak i tijekom „izvanrednih situacija koje ugrožavaju život nacije.“¹⁹ U konačnici, navedeni su dokumenti prvi spomenuli torturu, ali je se nisu opsežnije dotaknuli sve do donošenja konvencija protiv torture koje su je precizno definirale te osnovale specifične odbore posvećene obavljanju izvještaja o kršenju njenih propisa.

2.4. Tortura u 21. stoljeću

Iako se od kraja Drugog svjetskog rata pa sve do danas radilo na ukidanju torture, njena pojava danas ne predstavlja ništa neuobičajeno. Sve se više u medijima sluša o slučajevima gdje se nad zatvorenicima koji su počinili teške zločine i kaznena djela i dalje primjenjuje tortura.

Jedan od nedavnih slučajeva je svakako čin terorizma u Rusiji gdje su dvojica počinitelja, povezana s terorističkom organizacijom, u koncertnoj dvorani 22. ožujka 2024. godine automatskim oružjem ubili 143 ljudi.²⁰

Taj čin u današnjem svijetu nije iznenađujući, ali ono što je uslijedilo nakon zaintrigiralo je cijeli svijet, uključujući i mene, te me potaknulo da se posvetim ovoj temi za svoj diplomski rad. Počinitelji terorističkog napada su uhićeni te kako bi otkrili mogućnost ponovnih i sličnih napada, ruski službenici zaduženi za ispitivanje osumnjičenika koristili su brutalne tehnike torture odnosno 'istjerivanja istine' iz počinitelja poput zastrašivanja i prijetnji (primjerice da će ih upucati u noge, pustiti pse na njih ili im odrezati glavu) ukoliko im ne odgovore na postavljena pitanja. Jednom od počinitelja odrezali su uho te ga natjerali da isto pojede, uz istovremenu prijetnju da će mu iduće odrezati genitalije. Drugoga počinitelja spojili su na električne žice te ga na taj način prisilili da otkrije informacije. Treći počinitelj je na saslušanje došao s plastičnom vrećicom zavezanom oko vrata, što bi aludiralo na metodu gušenja koju često primjenjuju u Rusiji. Četvrti počinitelj je na saslušanje došao u kolicima u gotovo

¹⁸ Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, Narodne novine, br. 12/2009-143, članak 5.

¹⁹ Evans, R., *The Ethics of Torture*, Human Rights & Human Welfare, vol. 7, br. 1, čl. 23, dostupno na: <https://digitalcommons.du.edu/hrhw/vol7/iss1/23> (26. svibnja 2024.), str. 53-54.

²⁰ Human Rights Watch, *Russia: Shameful Pride in Torture of Terrorism Suspects*, 29. ožujka 2024., dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2024/03/29/russia-shameful-pride-torture-terrorism-suspects> (26. svibnja 2024.)

besvjesnom stanju te je dovezen iz bolnice što upućuje na teško ozljeđivanje tokom ispitivanja.²¹

Navedeni slučaj ne bi bio sporan da se Rusija istim i ne ponosi budući da su počinitelji na svoje saslušanje došli vidno ranjeni, a nekolicina njih nije mogla ni stajati na vlastitim nogama. Osim toga, službenici su i javno objavili snimke mučenja te fotografije iz kojih se vide ekstremne metode ispitivanja s njihove strane što predstavlja apsolutno kršenje *Konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* budući da je ona jedna od njenih ugovornica.

Spomenuti čin koji su ruski službenici počinili tokom ispitivanja počinitelja ne samo da nije izazvao zgražanje kod ruskih političara i javnih osoba, već je vidno stvorio oduševljenje kod istih. Tako pojedini političari, primjerice Vyacheslav Volodin i Dmitry Medvedev, opravdavaju torturu počinitelja i osumnjičenika te smatraju kako bi takvi činovi na kraju trebali rezultirati smrću istih zajedno sa svim suradnicima.²² Dakle, Rusija je otvoreno pokazala kako je tortura i dalje aktualna, ne samo kod njih, već i u svijetu te da postoji jako malo mehanizama koji će u potpunosti istu spriječiti i ograničiti.

Slijedom navedenog, postavlja se pitanje zašto jedna zemlja, potpisnica većine konvencija za zaštitu ljudskih prava, otvoreno iste krši te što je mogući uzrok tome? Je li uzrok tome rat s Ukrajinom i otvoreni sukob s Europom te Rusija time pokazuje kako više nije spremna pridržavati se konvencija kojih bi se do nekoliko godina vjerojatno pridržavala te ne bi tako javno puštala snimke koje prikazuju torturu i sve ono što je smatrala pogrešnim prilikom pristupanja konvencijama? Na navedena pitanja teško je na jednostavan način odgovoriti budući da se s međunarodnog gledišta Rusija distancirala od Europe, i svijeta općenito, te ovim činovima pokazuje kako te konvencije za nju više ne vrijede. Neminovno je da ne postoji uvjerljivo, moralno ni zakonski utemeljeno, opravdanje za čino ve torture koji su počinjeni ukoliko se država koja ih je počinila istoimenih ne srami i kazneno ih ne sankcionira.

Kao što je ranije rečeno, ovo nije prvi slučaj torture u Rusiji otkako je postala potpisnica Konvencije. Ranije su također prijavljivani slučajevi povrede ljudskih prava u toj državi. Postoji dobro poznata izjava Sergeya Stepashina: „Ja sam za kršenje ljudskih prava ako je čovjek bandit ili kriminalac”.²³ Dakle, vidljivo je da vođa federalne službe sigurnosti otvoreno poziva na

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Amnesty International, *Torture in Russia- „This man made hell“*, 3. travnja 1997., dostupno na: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/06/eur460071997en.pdf> (26. svibnja 2024.), str. 4.

kršenje potpisanih konvencija te daje iznimku za primjenu torture koju opravdava težinom zločina koji je počinjen. Nakon te izjave je donesen predsjednički dekret kojim se dozvoljava zadržavanje bez osnovane sumnje počinitelja kaznenih djela povezanih sa zločinačkim organizacijama kako bi se zaštitila šira populacija od prijetnje. Također je usvojen i dekret koji je dozvoljavao službenicima da pritvore prosjake i beskućnike na 30 dana kako bi utvrdili njihov identitet. Pojedine organizacije koje pomažu beskućnicima i siromašnima, primjerice organizacija *Nochlezka* iz Sankt Peterburga, prijavile su fizičko zlostavljanje i maltretiranje beskućnika koji se nalaze u njihovoj zajednici, a koji su pritvoreni tokom djelovanja ovog predsjedničkog dekreta. Iako je teško povjerovati da beskućnici mogu predstavljati značajnu opasnost za sigurnost države, u Rusiji se na njih gledalo kao na moguću opasnost te su zbog toga radili temeljite provjere kako bi utvrdili njihov stvarni identitet.²⁴

Većina činova torture koji se dogode u Rusiji počinju tokom ispitivanja i pritvaranja osumnjičenika i počinitelja te imaju razvijene vlastite metode koje služe za izvlačenje informacija i priznanja. Postoji nekolicina prijavljenih i zabilježenih slučajeva torture u Rusiji koja je primjenjivana za različite zločine i prema različitim skupinama počinitelja, a najčešće su uključivali etničke manjine, maloljetnike, žene i invalide. Od najčešće korištenih metoda torture tijekom policijskog pritvora u Rusiji izdvajaju se fizičko premlaćivanje, električno mučenje, 'slon', 'gutljaj' i 'omotnica'. S druge strane, metoda koja je najzastupljenija u istražnom zatvoru jest 'raspeće Krista'.²⁵

Organizacija *Amnesty International* provela je samostalno istraživanje vezano za torturu u Rusiji tijekom kojeg je prijavljeno stotine slučajeva mučenja i zlostavljanja od strane policijskih službenika. Spomenut ću nekolicinu slučajeva koji predstavljaju sve ono protiv čega se bore mnogobrojne konvencije, a ponajviše *Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka*. Primjerice, slučaj trojice zaštitara, točnije Olega Kovalenka, Konstanina Yunaka te Yuryja Dikhtyarenka koji su 1995. godine u skladištu u Magadanu bez ikakvog objašnjenja uhićeni te optuženi za huliganizam. Oleg Kovalenko, jedan od optuženih, ispričao je svoju stranu iskustva u policijskom pritvoru te torturu koju je doživljavao od strane policijskih službenika. Prilikom ispitivanja fizički je premlaćivan, ruke su mu bile vezane iza leđa i na lice mu je stavljena gas maska koja je služila za ograničenje dovoda kisika kako bi ga se onesvijestilo. Opisana metoda zove se 'slon' (rus. *slonik*) te je iznimno opasna budući da može izazvati ozbiljna fizička oštećenja na mozgu osobe na kojoj se primjenjuje. Druga

²⁴ Ibid, str. 4-5.

²⁵ Ibid, str. 2.

spomenuta metoda zove se 'gutljaj' (rus. *lastochka*), a često se koristi zajedno s prethodnom metodom. Osobi koja je podložena ovoj metodi mučenja najprije se stave lisice, a zatim ga se objesi na strop i fizički udara do nesvijesti. U metodi 'omotnica' (rus. *konvert*) mučeniku se noge privuku k glavi te ga se zadrži u toj poziciji nekoliko sati. Također se u istraživanju spominje slučaj Andreyja Evgenyevicha Arekhina iz 1994. godine, maloljetnika od 16 godina, koji je optužen za piromanstvo. On je također prijavio zlostavljanje i torturu od strane ruskih službenika kako bi ga se navelo na priznanje zločina te mnogih drugih koje zapravo nije ni počinio. Fizički je zlostavljan te je i na njemu primijenjena 'slon' metoda.²⁶

Dakle, tortura je u Rusiji itekako učestala, što smo vidjeli na najnovijem primjeru od prije par mjeseci, ali i na spomenutim primjerima koji su se javljali unatrag 30-ak godina te na kojima se vidi policijska brutalnost i raznovrsne metode torture koje su takoreći posebne za Rusiju. Iako je u primjerima torture u Rusiji posvećen veći dio ovoga rada, ne znači da se tortura ne javlja u drugim zemljama koje su također ratificirale do sada spomenute konvencije. Rusija je samo jedan od učestalijih primjera zemlje koja i dalje primjenjuje zastarjelu metodu kao primarno sredstvo izvlačenja istine iz počinitelja. U konačnici, na tom se primjeru može reći da je učinkovito korištena budući da je otkrila povezanost s terorističkom organizacijom i spriječila moguće buduće napade, no postavlja se pitanje pod koju cijenu je time rezultirala.

3. ZAŠTO TORTURA?

Iako je tortura ponekad učinkovita, postavlja se pitanje zašto se i dalje primjenjuje iako se godinama radilo na njenom ukidanju u smjeru promicanja i zaštite ljudskih prava? Zašto su države toliko sklone torturi i njenim metodama? Koji je krajnji cilj koji se njome postiže? Osobe koje zagovaraju primjenu torture kao funkcionalne metode objašnjavaju njenu učinkovitost kao najbržeg i najjednostavnijeg načina kako od osumnjičenika i počinitelja izvući potrebne informacije jer je velika vjerojatnost da će osoba radije progovoriti nego trpjeti bol koju tortura izaziva. Takvo što nam odgovara na postavljena pitanja jer otkriva kako mnogi uživaju u nadmoćnom položaju koji imaju nad žrtvom torture te su samouvjereni u uspjeh svojih metoda torture zbog čega ju i primjenjuju.²⁷

²⁶ Ibid, str. 41-43.

²⁷ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 375-376.

Na temelju određenih mišljenja i stavova, razvili su se različiti modeli torture kojih ću se u nastavku dotaknuti te pokušati pobliže objasniti njihova značenja, što će svakako pomoći u boljem razumijevanju zašto ju pojedine države još uvijek primjenjuju.

3.1. Model primjene torture zbog sigurnosti

Model primjene torture zbog sigurnosti jedan je od najzastupljenijih modela torture čija se primjena nerijetko odvija u izvanrednim situacijama i okolnostima, a iz samog imena proizlazi razlog njene primjene, a to je osjećaj sigurnosti u društvu. Argument kojim osobe potkrjepljuju primjenu torture zbog opće sigurnosti države i njenih građana jest „ukoliko jedan terorist ne progovori, stotine nedužnih civila će umrijeti kada se bomba aktivira – taj argument se može nazvati argument tempirane bombe“.²⁸ Michael Walzer, američki politički teoretičar, smatra kako će osoba koja se nađe u ovoj moralnoj situaciji prije odabrati torturu jer vrijednost života koji će se na taj način spasiti nadilaze posljedice torture.²⁹ Tako se u praksi UN-ovog Komiteta za torturu pojavio slučaj vezan za Izrael i Palestinu, a koji je optužio Izrael za kršenje UN-ove Konvencije protiv torture. Argumente koje je Izrael iznio kako bi se branio protiv navedenih optužbi jest taj da postoji stalna prijetnja od bombaša samoubojica te se zbog tih izvanrednih okolnosti treba što temeljitije ispitati moguće teroriste i njihove suradnike kako bi se time spriječile buduće slične situacije i potencijalne žrtve.³⁰ Ako se upotreba torture temelji na ovim razlozima, oni trebaju biti i razlog njenog prestanka, nakon što nestane opravdanje za njenu upotrebu. Ukoliko se od osumnjičenika ne mogu otkriti nove informacije, neracionalno je nastaviti s njegovom torturom, već bi se trebalo pokušati otkriti daljnje informacije o mogućim terorističkim napadima od bližih suradnika. Iako je cilj torture isprva bio opravdan, tog opravdanja više nije bilo te se ni na koji način ne može tvrditi da je takva tortura i dalje racionalna.³¹

U navedenim razlozima se nalaze i temelji na kojima je SAD gradio svoju borbu protiv terorizma u takozvanom *Ratu protiv terora*. Spominjući SAD, važno je spomenuti i njihov pokušaj redefiniranja torture nakon pretrpljenih terorističkih napada 2001. godine, a koji je za cilj imao omogućiti torturu u blažim oblicima, dok bi oni ekstremniji i dalje bili zabranjeni. Tako je 2002. godine Ured pravnih savjeta Ministarstva pravde SAD-a podnio dopis Uredu

²⁸ Ibid, str. 377.

²⁹ Baliga, S., *Torture and the Commitment Problem*, Review of Economic Studies, vol. 83, dostupno na: <https://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/baliga/htm/torture.pdf> (20. srpnja 2024.), str. 1406-1415.

³⁰ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 377.

³¹ Baliga, S., *op. cit.* u bilj. 29, str. 1408-1408.

predsjednika te pokušao ishoditi promjenu pojma torture kako bi se spriječili budući teroristički napadi. Njihov je dopis glasio: „u trenutnim okolnostima, iako je neki terorist u pritvoru mala prijetnja... njegovo ispitivanje pomoću metoda koje krše sekciju 2340A US CODE-a, koja implementira i UN-ovu Konvenciju protiv torture, bilo bi opravdano unutar doktrine samoobrane, budući da je protivnik pomažući i promovirajući terorističku organizaciju krivično prouzrokovao situaciju u kojoj je netko mogao biti povrijeđen“ te „ukoliko je ozljeđivanje njega jedini način da se spriječi smrt ili ozljede drugih koji su pod rizikom od njegovih akcija, takva bi tortura trebala biti dozvoljena i to na istom principu kao što je i samoobrana dozvoljena.“³²

Ako će državni službenik upotrebljavati torturu prema teroristima koje je zatočio, taj se čin koristi kako bi se spriječili budući napadi na SAD od strane Al Qaidine terorističke mreže. Pravni razlozi koji su spomenuti u dopisu 2002. godine također su korišteni u izvješću Pentagona i njegovih odvjetnika koji su ocjenjivali pravila ispitivanja zatvorenika u pritvorskom centru Guantanamo zaljeva na Kubi. Iako su postojala jasna izvješća o torturi te pokušaj opravdanja iste, predsjednik Bush i njegova administracija tvrdili su da se SAD oduvijek pridržavao međunarodnih konvencija te da se sa pritvorenicima u Guantanamo zaljevu i drugim pritvorima uvijek postupalo humano, osim slučaja mučenja u Abu Ghraib zatvoru u Iraku gdje je sedam policijskih vojnika u tom slučaju optuženo i kažnjeno. Pogled na torturu od strane Ministarstva pravosuđa na čelu s pomoćnim državnim odvjetnikom Jay S. Bybee-m jest ekstreman te se u dopisu iz 2002. godine definira da isključivo prolazna ili umjerena bol ne predstavlja torturu, već bi ta bol trebala biti jednaka stupnju boli koju prati „ozbiljna fizička bol, poput propadanja organa, oštećenje tjelesne funkcije ili čak smrt.“³³

Suprotno od načina na koji je predstavilo Ministarstvo pravosuđa, terenski vojni priručnik oslovljen kao *Ispitivanje obavještajnih službi*, postavio je puno rigoroznija pravila oko samog pojma torture. Prema njemu zabranjeno je nanošenje boli zatvorenicima korištenjem kemikalija, tjeranje da stoje dulje vrijeme, sjedenje ili klečanje u otežanim pozicijama te izgladnjivanje. Psihološka tortura zabranjuje lažna pogubljenja, uskraćivanje sna ili psihoze izazvane kemijskom reakcijom. Vidimo kako je tortura opsežnije definirana unutar vojnog priručnika nego kroz dopise Ministarstva pravosuđa koji dozvoljavaju pojedine metode zabranjene tokom vojnog pritvaranja i ispitivanja. Oni su opisali samo sedam slučajeva koji se smatraju torturom, a to su „teška tjelesna premlaćivanja palicama i pendrecima, prijetnje

³² Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 377.

³³ D. Priest R; Jeffrey S. (ur.), *Memo Offered Justification for Use of Torture*, The Washington Post, Washington, 7. lipnja 2004, dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2004/06/08/memo-offered-justification-for-use-of-torture/17910584-e7c3-4c8c-b2d1-c986959ebc6a/> (26. svibnja 2024.)

neposrednom smrću, paljenje cigaretama, korištenje elektrošokova na genitalijama, silovanje ili seksualno napadanje i prisiljavanje zatvorenika na gledanje mučenja drugih osoba“.³⁴ Može se primijetiti kako i unutar pojedinih država dolazi do razilaženja između shvaćanja pojma torture te da se njena definicija u teoriji znatno razlikuje od prakse, što dovodi do sukoba između osoba koje (ne)podržavaju torturu i onih koji je primjenjuju, budući da će u konačnici odgovornost biti na njima, a ne onima koji su je ozakonili.

Dakle, vidimo kako određene države, kada se nađu u situacijama s kojima se prije nisu suočile, podliježu jedinom institutu kojem vjeruju da će uspjeti i koji im osigurava prevlast i nadmoć nad protivnikom, barem privremeno, odnosno institutu torture. U tom je smislu teško ne suosjećati se i poistovjetiti s državom koja je suočena s terorističkim napadom te se ponekad zbog toga i zaboravi na posljedice i opasnosti koje tortura povlači za sobom.

Uz upotrebu torture je vezano nekoliko predrasuda i mitova. Primjerice, mnogi zagovornici torture smatraju kako se tortura primjenjuje isključivo prema osobama koje su usko povezane s terorističkom organizacijom i koja je planirala teroristički napad. Osim toga, predrasuda je da osobe koje su podložene torturi posjeduju vrijedne informacije koje će spriječiti smrt nebrojenih života. Također mnogi pojedinci smatraju kako postoji iznimna učinkovitost fizičke torture, točnije smatraju da se tortura ne bi primjenjivala da nije učinkovita.³⁵ Navedene se predrasude nerijetko koriste kao razlog i opravdanje korištenja instituta torture u istražnim postupcima.

Iako je pokušaj promjena pojma torture u trenutku terorističkog napada bio donekle opravdan, valja naglasiti kako nije došlo do te promjene budući da su uslijedile oštre kritike na račun navedenog dopisa. Ministarstvo pravde je, uslijed toga, 2004. godine podnijelo novi dopis, koji je zamijenio dopis iz 2002. godine u cijelosti, prema kojemu je tortura nespojiva s američkim pravom te međunarodnim načelima i vrijednostima.³⁶ U navedenom je primjeru vidljivo kako je ponekad teško razgraničiti institut samoobrane te dobrobit i zaštitu vlastitog naroda od opasnosti i posljedica torture koje će ostaviti kod terorista koji uistinu surađuje s moćnim i opasnim organizacijama.

Slijedom toga, iako su bile ispunjene sve pretpostavke da se tortura ponovno uvede, to se nije dogodilo vrlo vjerojatno zbog oštih kritika koje bi SAD pretrpio s međunarodnopravnog gledišta. No, to ne znači da se tortura nije potajno koristila, samo u obliku takozvanih naprednih

³⁴ Ibid.

³⁵ Bell, J., *“Behind This Mortal Bone”: The (In)Effectiveness of Torture*, dostupno na: https://ilj.law.indiana.edu/articles/83/83_1_Bell.pdf (20. srpnja 2024.), str. 339-347.

³⁶ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 377.

metoda ispitivanja karakterom sličnih torturi koje su preporučene za korištenje 2003. godine od strane radne skupine na čelu s Donaldom Rumsfeldom. Tehnike koje su 'dolazile u obzir' jesu sljedeće: izgladnjivanje, izlaganje ekstremnim temperaturama ili neugodnim mirisima, uskraćivanje i strogo određivanje vremena spavanja, prijetnje premještaja u državu gdje će biti podloženi torturi ili smrti, prisilno brijanje glave ili brade te mnoge druge tehnike koje bi izazvale strah kod zatvorenika. Mnogi su političari podržali navedene tehnike budući da su pokazale učinkovitost u drugim zemljama te omogućile da se spase mnogobrojni životi.³⁷ Ovakve bi tehnike u mnogim slučajevima bile primjerenije nego razne druge metode torture budući da su prvenstveno usmjerene na psihološko mučenje, a ne nanošenje tjelesnih ozljeda te bi jednako učinkovito uspjele izvući informacije od zatvorenika, osim ukoliko je isti pripremljen za njihovo podnošenje. Jedino što se postavlja kao upitno, kada se govori o cjelokupnoj isplativosti korištenja tehnika psihološkog mučenja, jest brzina njihovog djelovanja, s obzirom da, primjerice izgladnjivanje nekoga tko je postavio bombu koja se može aktivirati kroz nekoliko sati, neće biti djelotvorno jer osoba može izdržati i više od nekoliko sati bez hrane, a posljedica toga će biti aktivacija bombe i smrt brojnih života.

Ako je suditi po pojedinim zagovornicima torture, primjerice Alanu Dershowitzu, profesoru s Harvarda, svaka država, kada se suoči s prijetnjom terorizma, mučila bi potencijalne teroriste kako bi izvukla informacije te stoga „ostaje pitanje treba li takva tortura biti van pravnog sustava ili biti dio njega?“³⁸ On smatra da bi tortura trebala biti dio pravnog sustava te ju treba dozvoliti u izvanrednim sigurnosno povezanim situacijama. Vodeći se sličnim načelima koje je spomenuo Dershowitz, izvori središnje obavještajne agencije SAD-a CIA-e (eng. *Central Intelligence Agency*) otkrili su da se prilikom ispitivanja Khalid Sheikh Mohammeda, osumnjičenoga za povezanost s napadima 11. rujna 2001. godine, koristila metoda 'potopljanja' kako bi se otkrile informacije. Osumnjičenik je izdržao dvije i pol minute pod vodom prije nego što je zatražio da prestanu te im u konačnici priznao informacije o cjelokupnom terorističkom planu, između ostalog, kako ga je on osmislio. Bivši potpredsjednik SAD-a, Dick Cheney, smatrao je upotrebu torture u tom slučaju izrazito uspješnom i da je upravo ona spriječila daljnje napade i omogućila lociranje Osame Bin Ladena, glavnog vođe Al Qaide.³⁹

³⁷ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 378.

³⁸ *Ibid.*, str. 379.

³⁹ Kearns, E., M., *The Study of Torture: Why It Persists, Why Perceptions of It are Malleable, and Why It is Difficult to Eradicate*, *Review of Laws*, vol. 4, čl. 1., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/271837762_The_Study_of_Torture_Why_It_Persists_Why_Perception_s_of_It_are_Malleable_and_Why_It_is_Difficult_to_Eradicate (20. srpnja 2024.), str. 1-5.

Nakon predstavljanja navedenog modela, bitno je navesti njegove prednosti i mane. Prednost ovog modela je što se cilj očituje kao zaštita šire populacije i građana od vanjske prijetnje te se stoga tortura koristi kako bi se spriječili planovi terorističkih organizacija i njihovo projiciranje na nedužnim osobama i građanima. No, nedostatak je svakako odnos prema kršenju ljudskih prava osobe nad kojom se provodi tortura.⁴⁰ Postavlja se pitanje je li ograničavanje te kršenje ljudskih prava razmjerno potrebi za primjenom torture i može li se isti cilj postići nekim drugim sredstvima? Na to pitanje teško je dati jednostavan odgovor budući da postoji veća vjerojatnost da će osobe koje su mučene odati informacije u vrlo kratkom roku, dok bi ostale moralnije metode bile dugotrajnije i većinom neučinkovite. Osim toga, postavlja se i pitanje autentičnosti informacija koje osoba priznaje budući da one mogu biti lažne jer ne postoje mehanizmi koji bi omogućili njenu provjeru. Dokazi iz raznih istraživanja koje pokušavaju demonstrirati (ne)učinkovitost torture pokazuju da nevinu osumnjičenici često lažno iskazuju i priznaju zločine koje nisu počinili, a najčešće kako bi izbjegli buduću torturu. Ta istraživanja dokazuju brutalnost torture i njenih posljedica.⁴¹ No, u većini slučajeva pri korištenju torture te će informacije biti točne ili barem djelomično, ponajviše zbog straha od mogućnosti ponovnog izlaganja istoj. Sukladno izloženome, teško je dokazati opravdanost ili neopravdanost navedenog modela upravo zbog toga što dolazi do sukoba, s jedne strane cilja zaštite populacije, a s druge strane sredstva kojim se taj cilj postiže te koji predstavljaju grubo kršenje ljudskih prava ispitanika.

3.2. Model primjene torture zbog stabilnosti

Tortura se u *modelu primjene zbog stabilnosti* koristi kao sredstvo kontrole šire populacije te smanjivanje utjecaja političke manjine i opozicije koji predstavljaju prijetnju za vladajuću elitu. Pod pojmom opozicije smatraju se revolucionarni pokreti, opozicijske stranke, grupe koje se zalažu za demokraciju ili političku slobodu, kao i svi potencijalno povezani s navedenim grupama, bilo u sadašnjosti ili budućnosti. Ovaj model znatno se razlikuje od modela sigurnosti jer mu je primarni cilj zaštita društvene elite, a ne šire populacije što je bio jedan od glavnih argumenata prijašnjeg modela. Primjena ovog modela zapravo predstavlja prijetnju i upozorenje budućim političkim strankama i svima koji se protive sadašnjem političkom poretku

⁴⁰ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 379-381.

⁴¹ Kearns, E., M., *op. cit.* u bilj. 39, str. 2-8.

u državi. Vrlo je vjerojatno da će upravo zbog toga on trajati i u budućnosti zbog straha odupiranju takvom sistemu.⁴²

Kao primjer ovog modela ponovno se može spomenuti Rusija koja oštro postupa protiv kritika sadašnjeg političkog režima te u kojoj su i prosvjedi usmjereni na iskazivanje nezadovoljstva političkim stanjem u državi na bilo koji način zabranjeni. Ukoliko do prosvjeda nekim slučajem i dođe, mnogi će prosvjednici u konačnici završiti u zatvoru i biti izloženi oštroj policijskoj represiji. Tortura se u ovakvim državama koristi kao sredstvo kontrole mase i šire populacije te je često javno publicirana, primjerice kroz novine i medije, koji su također pod kontrolom države i na taj način omogućavaju širenje straha od upotrebe torture prema svakome tko nije suglasan sa sadašnjim režimom. U ovoj se metodi ne radi o zaštiti i sigurnosti države, već vlastitih interesa vladajuće elite koji su jači od interesa naroda.

U svijetu postoje mnogi primjeri upotrebe tiska kao alata širenja straha, a jedan od primjera bi svakako bila Gvatemala koja je 1980-ih godina novinama dala dopuštenje da objavljuju fotografije mrtvih žrtava torture jer su gvatemalske protupobunjeničke snage terorizirale i mučile lokalno stanovništvo ruralnih krajeva s ciljem sprječavanja pomaganja gerilama, a u konačnici su mučene i ubijane žrtve vješali na javno dostupnim mjestima kako bi obeshrabrili bilo koga tko bi pokušao pomoći pobunjenoj vojsci. Novine su tako pomogle obiteljima da otkriju što se dogodilo njihovim bližnjima, ali i poslale poruku da je rizik pomaganja velik budući da bi u tom slučaju bili mučeni i na kraju ubijeni.⁴³ Navedeno predstavlja suprotnost današnjoj ulozi medija u svijetu prilikom susretanja s torturom. Mediji su ključni kako bi se otkrila i spriječila tortura i njene posljedice. Otkrivanje torture povlači za sobom političke posljedice, na način da država nailazi na osude drugih država te je njena reputacija narušena. Iz toga razloga je važno da mediji sudjeluju u istraživanju torture i na taj način pomognu u njenom otkrivanju.⁴⁴

Teško je objasniti razlog ovakvih postupaka budući da osobe koje su mučene nisu dobile pravo biti podvrgnute sudskom postupku niti je utvrđeno da su doista pomagale pobunjeničkoj vojsci, već su služile kao takozvani 'znak upozorenja' svima koji pomažu pobunjenicima što ih je trebalo obeshrabriti da to i dalje čine. Prema navedenom, u ovom se slučaju ne radi o zaštiti naroda od pobunjeničke vojske jer su oni imali njihovu potporu, već se radi o suzbijanju prijetnje vladajućem poretku i gašenju svih njenih izvora. Takav tip torture izrazito je opasan

⁴² Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 381-382.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Bell, J., *op. cit.* u bilj. 35, str. 355-360.

jer je teško utvrditi granicu njene uspješnosti i stoga se uvijek mora ponavljati kako bi nastavila izazivati strah kod svakoga tko je spreman izreći vlastito mišljenje koje se razlikuje ili protivi od vladajućeg. Kada tortura dostigne tu razinu, iza nje slijede masovna ubojstva i prisilna zatvaranja. Ovakvi oblici torture bili su sveprisutni u Staljinovoj Rusiji tokom nacističke vladavine, u komunističkoj Kini i zemljama sličnih režima. U Latinskoj je Americi tortura ponajprije bila usmjerena na političke protivnike. Primjerice, u Kolumbiji 1960-ih te u Argentini i Čileu 1970-ih i 1980-ih godina, tortura je rutinski korištena od strane vojne vlasti protiv političkih protivnika u nekolicini pritvora. U Čileu su žrtve vojne vlasti koja je svrgnula tadašnjeg predsjednika Salvadora Allendea bile njegove pristaše te je u roku jedne godine ubijeno i preko trideset tisuća ljudi, od kojih su mnogi mučeni prije same smrti.⁴⁵ Ovaj tip torture često se razvija iz modela torture temeljene na sigurnosti te se prilikom upotrebe torture u ovom modelu ne preispituje njena opravdanost i krivnja osobe, već se osobe koje pokazuju nevinost još više podlažu torturi kako bi priznale krivnju. Najveći nedostatak ovog modela je nemogućnost njenog ograničavanja na samo određeni krug osoba jer su svi sumnjivi i mogući protivnici režima. Zbog toga je i nemoguće spriječiti njeno širenje na potencijalno nevine osobe koje su nepovezane s grupom otpora.⁴⁶

Tako ranije spomenuti Dershowitz, zagovornik uvođenja torture radi zaštite SAD-a i sigurnosti građana, smatra da se može ograničiti širenje torture i kontrolirati spomenuti model. Takvo što je teško dokazati jer se u mnogim autoritarnim državama primjena torture koristi ne samo radi sigurnosti, već i radi zaštite vladajuće većine te u stvarnosti služi kao sredstvo legitimacije vlasti. S druge strane, liberalne demokratske države ne trebaju torturu radi zaštite vladajuće elite jer je njihov mehanizam postavljanja na vlast javan i transparentan te bi upotreba torture u te svrhe značila kršenje temeljnih vrijednosti države i prava njenih građana. Dershowitzev argument bi bio valjan isključivo u liberalnim demokratskim državama te bi se dalo složiti s njenim mišljenjem budući da su te države nadvladale primitivne mehanizme očuvanja vlasti i tortura im u tom slučaju ne samo da nije potrebna, nego je i štoviše pravno neprihvatljiva jer bi njena upotreba kako bi se očuvala vlast značila promjenu pravnog oblika države.⁴⁷

Amnesty International je svojim istraživanjem torture u nekolicini država zaključio da ni jedna država ne primjenjuje torturu samo jednom, već se ona neprestano koristi te da se pozivanje na izvanredne okolnosti smanjuje, a metode torture postaju ekstremnije. Nadovezujući se na

⁴⁵ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 382-383.

⁴⁶ Bell, J., *op. cit.* u bilj. 35, str. 353-361.

⁴⁷ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 383-388.

spomenuto, države koje torturu primjenjuju kao sredstvo progona političkih protivnika ne staju samo na tome, već se okreću mnogim ekstremnim metodama poput nestanka osoba te izvansudskih pogubljenja. Takve metode ne primjenjuju samo protiv političkih protivnika, već i prema široj populaciji koja je povezana s neprijateljem.⁴⁸ Moglo bi se zaključiti da je model torture koji se primjenjuje zbog stabilnosti učestaliji u autoritarnim državama nego u liberalnim zbog koncepta vlasti na snazi i njenih pokušaja da ju sačuvaju. Tortura je u tom slučaju način opstanka vlasti zbog nedostatka podrške naroda, a jedini način da ih narod ne svrgne jest stvaranje osjećaja straha. S te strane je tortura u takvim državama itekako učinkovita zbog efekta koji postiže kod šire populacije te zato što predstavlja jedino sredstvo legitimacije vlasti. Nedostatak takvog režima jest izazivanje još većih pobuna jer se ponajviše studenti i ostali zagovornici liberalnih političkih struja osjećaju ugroženo u vlastitoj državi. Zbog neuspjeha torture kao sredstva održavanja vlasti danas gotovo da i nema vojnih vlasti. Primjerice, Pinochet, bivši predsjednik Čilea i vođa vojne vlasti te zagovornik primjene torture kako bi se zastrašili politički protivnici i šira javnost, nakon 7 godina takvog režima je bio prisiljen okrenuti se demokraciji zbog utjecaja drugih država Latinske Amerike te svrgavanja vojnih vlasti, ali i zbog prestanka podrške SAD-a Pinochetovom režimu i prelazak elitnoj opoziciji. No, vojna se vlast u Čileu nije svrgnula zbog gubitka podrške SAD-a, nego zbog nedostatka daljnje učinkovitosti torture i borbe naroda protiv autoritativnog režima i represije.⁴⁹ To su osnovni razlozi zašto u većini država tortura koja se poziva na stabilnost vlasti ne uspijeva, primarno zbog toga što je narod teško kontrolirati duži niz godina, a da ne dođe do pobune koja će u konačnici promijeniti režim vlasti.

3.3. Model primjene torture zbog legitimacije

Model primjene torture zbog legitimacije češće se javlja u liberalnim društvima nego autoritarnim zbog specifičnog cilja same primjene. Osobe koje polažu pravo na mučenje provode torturu kako bi osigurali zaštitu posebnih identiteta dodijeljenih pojedinim osobama. Ovaj model podijeljen je na dobre i loše identitete pojedinaca, od kojih su dobri oni koji provode torturu kako bi zaštitili vlastitu ulogu u društvu, dok su loši identiteti upravo one osobe koje su podložene torturi, odnosno mučenju.

⁴⁸ Ibid, str. 383.

⁴⁹ Ibid, str. 387.

Do danas su mnogi filozofi i teoretičari pokušali definirati upotrebu torture u demokratskim društvima u protuterorističkoj borbi te su prihvaćena dva modela te torture: interogacijska i zastrašujuća. Zastrašujuća tortura ima za cilj odvratiti potencijalne teroriste od mogućih ponovnih napada, dok je interogacijska usmjerena otkrivanju informacija. U interogacijskoj torturi se pretpostavlja da pojedinac posjeduje ključne informacije i da se one mogu razotkriti jedino uz njenu primjenu. Prema klasičnoj kriminološkoj teoriji, svaka odluka o primjeni torture ovisi o procjeni njene korisnosti i racionalnosti. Iako bi se moglo reći da je to točno za prvotno razmišljanje o upotrebi torture, ta racionalnost često izostaje nakon što tortura preuzme ključnu ulogu. Zastrašujuća tortura je, kao i što sam naziv govori, tortura koja za cilj ima odvratiti od budućih neželjenih ponašanja, najčešće terorističkih napada koji prijete državi. Najčešći primjeri država koje se koriste takvim tipom torture su SAD i Rusija.⁵⁰

Tokom *Rata protiv terora*, sumnjivi i potencijalni teroristi su označeni kao zla prijetnja, dok su SAD i njegovi saveznici simbol hrabrosti te zaštitnici mira i slobode. Tako je predsjednik Bush opisao borbu SAD-a protiv terorizma kao napad na SAD koji je zaštitnik mira i prilika u svijetu: vidjeli smo najgore zlo koje je moglo pogoditi ovu svijetlu državu te ono najgore od ljudske vrste. Amerika će odgovoriti svim sredstvima koje ima kako bi zaštitila svijet i naciju od prijetnje slobodi i prosperitetu. Govori o zaštiti kao dobrobiti države i njenog naroda te i podjele na 'dobro i zlo' omogućuju da se narod poistovjeti s ulogom liberalne elite te da na taj način opravdaju upotrebu torture protiv zle prijetnje. Osim toga, na taj način se omogućuje da narod povjeruje kako je institut torture siguran u rukama vladajuće elite te da će ju ispravno koristiti kako bi zaštitili svoju ulogu i identitet koji im je predodređen u društvu, a podredno time i cjelokupno društvo koje je izabralo liberalnu većinu.⁵¹

Ponovno se može uočiti kako primarni smisao primjene torture prema ovom modelu nije zaštita naroda, već identiteta i legitimiteta koji je na taj način ostvaren. Kako bi ostvarili povjerenje naroda, liberali se okreću glavnim stupovima vrijednosti koji su potrebni da bi društvo funkcioniralo te naglašavaju upotrebu torture kako bi upravo te vrijednosti i zaštitile, a borbom protiv zlih vrijednosti društva osiguravaju svoj identitet, ali i legitimitet za upotrebu torture. Ni u jednom trenutku nije dan dovoljno čvrst argument koji bi opravdao upotrebu jačih mjera u borbi protiv terorizma, kao ni da će te mjere omogućiti pristup većem broju informacija. U ovom se slučaju radi o tome da tortura preuzima ulogu učitelja te uči njene zagovornike kako

⁵⁰ Kearns, E., M., *op. cit.* u bilj. 39, str. 2-5.

⁵¹ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 389.

njeni teži oblici omogućuju otkrivanje dodatnih informacija, no ne podučava ih tome da su i posljedice teže.⁵²

IPSOS (*Institut Public de Sondage d'Opinion Secteur*) je proveo istraživanje te je utvrđeno da gotovo dvije trećine Amerikanaca podržava potajno ispitivanje terorista i osoba povezanih s njima.⁵³ To bi značilo da ovaj model ima svoje pristaše te da je uspješan u ostvarivanju svog cilja, odnosno u omogućavanju upotrebe torture kroz poistovjećivanje osoba koje će ju odobriti i primjenjivati s identitetom koji predstavlja dobre osobine te povezivanje protivnika s identitetom koji je zao i prijetnja narodu. Iako se može reći da je ovaj model uspješan u tuzemstvu te da se mnogi američki građani poistovjećuju s ulogom političke većine koja predvodi državu i da smatraju kako bi upotreba torture nad teroristima koji su prijetnja državi bila opravdana, to isto se ne može reći za druge države koje se ne slažu sa stavovima SAD-a. IPSOS je proveo istraživanje i u susjednim zemljama SAD-u i europskim zemljama te je utvrdio da se dvije trećine državljana tih zemalja protivi upotrebi torture prilikom ispitivanja terorista. Također, polovina građana Britanije, Francuske, Njemačke i Italije smatra kako upotreba torture nikako ne može biti opravdana. Zagovaranje torture koja je povezana s podjelom na suprotne identitete može ostvariti svoj uspjeh unutar države koja je suočena s prijetnjom terorizma, a isto može dovesti do negativnog učinka i delegitimizacije elita kod država protiv kojih se tortura primjenjuje.⁵⁴

U konačnici bi se moglo reći kako u ovom modelu prevladava određeni strah vladajuće većine od toga kako neće uhvatiti potencijalne teroriste te se stoga usredotočuju isključivo na njene prednosti, a zanemaruju nedostatak argumenata koji opravdavaju upotrebu brutalnijih metoda.⁵⁵ Buduća istraživanja upotrebe torture bi se trebala usmjeriti na razumijevanje zašto se pojedine države suzdržavaju od upotrebe torture te kako te principe primijeniti u državama koje su sklone njenoj upotrebi. To bi uvelike omogućilo profiliranje razlika između tih država te percepciju torture od strane vlasti koje ju primjenjuju.⁵⁶

⁵² Bell, J., *op. cit.* u bilj. 35, str. 346-358.

⁵³ Blakeley, R., *op. cit.* u bilj. 5, str. 389.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Bell, J., *op. cit.* u bilj. 35, str. 350-361.

⁵⁶ Kearns, E., M., *op. cit.* u bilj. 39, str. 4-11.

4. PRAKSA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA VEZANA ZA TORTURU

Iako je tortura postala apsolutno zabranjena u svim državama koje su ratificirale i prihvatile konvencije protiv torture, kršenje te zabrane jedno je od najčešće povrijeđenih konvencijskih prava u praksi Europskog suda za ljudska prava. Od 1959. do 2015. godine Europski sud je u gotovo desetini slučajeva utvrdio povredu prava zabrane mučenja zajamčenog člankom 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava, a samo u 2015. godini je povreda tog članka predstavljala četvrtinu svih povreda Konvencije. To znači kako se mnoge države ne pridržavaju svojih obveza i prava koje su obećale svojim građanima prilikom potpisivanja navedene Konvencije. Europska konvencija u svom članku 3. negativno definira ljudsko dostojanstvo i njegovu povredu te određuje da je ljudsko dostojanstvo povrijeđeno mučenjem te nečovječnim i ponižavajućem postupanjem, a isti uvjeti se primjenjuju ukoliko je osoba pritvorena te mora biti pritvorena sukladno uvjetima kojima se poštuje njezino ljudsko dostojanstvo. Bitno je naglasiti kako je mučenje različito od drugih oblika zlostavljanja primarno po stupnju i intenzitetu boli koja se osobi nanosi, ali i po namjeri. Stoga kako bi određeno ponašanje uistinu predstavljalo torturu, bitno je da se ostvare minimalni uvjeti i stupanj težine boli koja se osobi nanosi.⁵⁷

Europska komisija za ljudska prava prvi je put okarakterizirala postupke koji su smatrani mučenjem 1969. godine u *Grčkom slučaju*, a prva presuda Europskog suda za ljudska prava kojom je utvrđeno kršenje prava zabrane mučenja donesena je 1996. godine u predmetu *Aksoy protiv Turske*. Tada je tehnika palestinskog vješanja proglašena najtežim oblikom zlostavljanja koje spada pod torturu. Slijedom toga, navedene su razne tehnike zlostavljanja koje se kvalificiraju kao tortura, poput „silovanja od strane državnih agenata, prisilno hranjenje zatvorenika koji štrajka glađu, ekstremni režim samice, upotreba elektrošokova radi dobivanja priznanja sve do udaranja, vrijeđanja i zastrašivanja silovanjem“.⁵⁸

Međutim, potrebno je da se ispune određeni uvjeti kako bi se postupanje smatralo mučenjem, što je Europski sud u predmetu *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva* vrlo jasno definirao: za mučenje nije dovoljno da se dostigne određeni stupanj intenziteta patnje, već se mora i dokazati da je mučenje bilo namjerno. To je kasnije potvrđeno u predmetu *Aksoy*, gdje je također objasnio kako je za mučenje potrebno da se vrši s određenom namjerom, odnosno namjerom dobivanja informacija ili iznuđivanja priznanja. Također postoji potreba da se jasno razdvoji

⁵⁷ Pleić, M., *Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda RH*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, br. 2, str. 247-279, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177345>, str. 247-248

⁵⁸ Ibid, str. 252-253.

mučenje od nečovječnog postupanja. Nečovječno postupanje je različito po tome što ne mora imati točno specificirani cilj, poput nanošenja patnje niti je nužno da se ta patnja nanosi s ciljem da bude nečovječna. Dakle, primarna razlika između torture i nečovječnog postupanja je namjera. Kod torture je ona ključan uvjet da bi se određeno ponašanje smatralo torturom, dok kod nečovječnog postupanja taj uvjet izostaje. Cilj nečovječnog postupanja ne mora biti otkrivanje informacija, a isto tako ne mora ni postojati specifična namjera takvog ponašanja. Prema izloženome, razlikovanje torture i nečovječnog postupanja nije u stupnju boli koja se nanosi, već u namjeri koja prati takvo ponašanje. Tek kada se stupnju boli pridruži namjera i specifični cilj, ostvaruju se svi uvjeti donošenja presude protiv torture.⁵⁹ ESLJP „smatra postupanje nečovječnim kada je bilo smišljeno, primijenjeno satima bez prestanka i kad je uzrokovalo stvarne tjelesne povrede ili snažnu fizičku ili psihičku patnju“.⁶⁰ Sud je u presudi *Al-Saadoon i Mufdhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* utvrdio kao nečovječno i ponižavajuće postupanje osuđivanje na smrtnu kaznu. Iz prijetnje mučenjem se može razviti i nečovječno postupanje jer ta prijetnja, ukoliko je stvarna, može dovesti do straha kod osobe te posredno do duševne boli koja predstavlja nečovječno postupanje.⁶¹

Republika Hrvatska je također optužena za nečovječno postupanje te je Europski sud u presudama *Gladović, Mađer, V.D. i M.S.* utvrdio nečovječno postupanje. Treći institut koji se također razlikuje od torture jest ponižavajuće postupanje, a ono je usmjereno uzrokovanju osjećaja straha, patnje i podređenosti te dovodi do degradiranja vrijednosti pojedinca, to jest da se pojedinac osjeća poniženo u vlastitim očima te ako takvo ponašanje ne poštuje ljudsko dostojanstvo. Razlika spram nečovječnog postupanja jest u tome što se ovdje radi o poniženju, a ne nanošenju fizičke ili psihičke patnje, iako se ponekad ti instituti preklapaju. Međutim, ključno je naglasiti kako je za svaki pojam potrebno da se ostvare uvjeti kako bi se doista radilo o takvom postupanju te kako bi Europski sud na temelju toga mogao donijeti osuđujuću presudu. Primjerice, Sud je do danas donio četiri presude protiv Republike Hrvatske zbog ponižavajućeg postupanja (*Cenbauer, Štitić, Longin i Lonić*). Države su prilikom potpisivanja Europske konvencije o ljudskim pravima preuzele određene obveze kojih su se obvezne pridržavati u svim okolnostima te se niti u jednom trenutku njihova primjena ne može isključiti. Države su prema članku 3. obvezne suzdržavati se od mučenja, nečovječnog postupanja i

⁵⁹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Interpretation of Torture in the Light of the Practice and Jurisprudence of International Bodies*, dostupno na: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Torture/UNVFVT/Interpretation_torture_2011_EN.pdf (20. srpnja 2024.), str. 1-15

⁶⁰ Pleić, M, *op. cit.*, str. 253.

⁶¹ *Ibid*, str. 254.

ukoliko do takvih postupaka dođe, odgovorne su za svoje predstavnike, a ponekad i za djelovanja pojedinaca ukoliko su takvi postupci posljedica propusta. To predstavlja negativnu obvezu koje su se sve države obvezne pridržavati, međutim, postoje i određene pozitivne obveze usmjerene na poboljšanje kriterija ključnih za uspješno sprječavanje primjene torture i svih ostalih oblika postupanja koji predstavljaju povredu ljudskih prava. Glavni aspekt razlikovanja pozitivnih i negativnih obveza je što su pozitivne nametnute državama te zahtijevaju njihovu pozitivnu intervenciju, dok negativne zahtijevaju da se suzdrži od njihovog činjenja. Pozitivne obveze su primjerice obveza preventivnog djelovanja kako bi se spriječilo kršenje članaka konvencije i obveza uspostave pravnih temelja za zaštitu određenih prava te razvoj mehanizama kako bi se ta ista prava zaštitila u praksi. Kršenje pozitivnih obveza nastupa pasivnošću i neaktivnošću države, primjerice, ukoliko ne provede temeljitu istragu navodno povrijeđenog članka 3. Konvencije. Kršenje negativnih obveza nastupa ukoliko država ne spriječi ili ne ograniči povrede članaka Konvencije te ne omogući ostvarivanje prava kroz pozitivno djelovanje. Daljnje razlikovanje pozitivnih obveza se odnosi na procesne i sadržajne obveze. Sadržajne obveze su one koje od država zahtijevaju poduzimanje osnovnih mjera potrebnih za potpuno uživanje propisanih prava, primjerice zabrana zlostavljanja, propisivanje pravila vezanih uz intervenciju policije, obveza uspostave zakonodavne i regulatorne zaštite te poduzimanje operativnih mjera kako bi se pojedinci zaštitili od rizika postupanja suprotno tome. Procesne obveze su one usmjerene na organizaciju tuzemnih pravnih postupaka i odgovarajućih pravnih lijekova ukoliko dođe do povrede prava. Primjer procesnih obveza bio bi usvajanje učinkovitog kaznenog zakonodavstva koje je ujedno odvraćajuće te obveza provođenja učinkovite istrage ukoliko dođe do povrede prava pojedinaca. Jedna obveza može za sobom povući povredu druge obveze, primjerice kršenje procesne obveze koja se odnosi na neprovođenje učinkovite istrage može ujedno i značiti kršenje sadržajne obveze zbog neomogućavanja uživanja propisanih prava. Ukratko rečeno, negativna obveza iz članka 3. Konvencije nameće državama obvezu da se suzdrže od nanošenja ozbiljnih povreda osobama koje se nalaze pod njihovom jurisdikcijom te ju one krše činom torture. Pozitivne obveze traže aktivno činjenje, dakle, od država zahtijevaju određenu aktivnost usmjerenu na kažnjavanje torture ukoliko do iste dođe te omogućavanje zaštite pojedincima kroz učinkovitu istragu i čvrst zakonodavni i regulatorni okvir zaštite.

Također postoje i posebne obveze koje se na države primjenjuju od trenutka oduzimanja slobode pojedincima, a koje se često krše i zaobilaze.⁶²

4.1.Pregled presuda Europskog suda za ljudska prava protiv slučajeva torture

U nastavku ćemo predstaviti presude koje su izuzetno važne za razumijevanje instituta torture te autoriteta Europskog suda za ljudska prava pri njihovom donošenju. Te presude obuhvaćaju podnošenje zahtjeva protiv država u kojima su policijski službenici primjenjivali torturu te koje predstavljaju najteže kršenje članka 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava. Od prve takve presude pa sve do danas, Sud je nastojao postaviti temelje kako bi se jasno definirali tipovi povreda članka 3. i razlikovalo torturu od drugih povreda. Presude koje ću u nastavku spomenuti su specifične jer u njima prihvaćena definicija torture odskakače od standardne i općeprihvaćene te sam, čitajući stručnu literaturu, nastojao identificirati upravo takve presude kako bih obuhvatio širok obim slučajeva torture.

4.1.1. Presuda Aksoy protiv Turske

Presuda Europskog suda za ljudska prava u predmetu *Aksoy protiv Turske* jest prva presuda koja je osudila torturu kao najteži oblik zlostavljanja te je predstavljala takoreći presedan za sve daljnje presude koje su slijedile.⁶³

Podnositelj tužbe, turski državljanin, uhićen je krajem studenog 1992. godine i odveden u policijski pritvor gdje je proveo minimalno 14 dana. Prema njegovim riječima, u tom je periodu bio izložen metodi torture zvanj 'palestinsko vješanje' koja uključuje vješanje i potpuno skidanje odjeće. Spomenuti tvrdi kako je nakon toga priključen na struju te, uz neprestano vrijeđanje, udaranje nogama i rukama, izgubio mogućnost korištenja ruku u svakodnevnom životu, što Vlada Turske poriče. U vezi s navedenim zlostavljanjem nije proveden nikakav kazneni niti parnični postupak. Vlada Turske je u postupku pred Sudom tvrdila kako podnositelj nije iscrpio sva domaća pravna sredstva te stoga njegov zahtjev treba odbiti, s čime se Komisija za ljudska prava nije suglasila. Sud je stao na stranu podnositelja te je utvrdio kako nema obveze podnošenja pravnih lijekova u domaćem pravnom sustavu ukoliko su oni nepouzdana i neuspješni. Javni tužitelj je morao provesti istragu na temelju ozljeda koje su trebale biti vidljive

⁶² Pleić, M, *op. cit.*, str. 253-256.

⁶³ *Ibid*, str. 252.

tokom ispitivanja podnositelja, što on nije učinio. Država je imala obvezu provesti istragu ukoliko se pojedinac prilikom pritvaranja nalazi u dobrom zdravstvenom stanju, a nakon puštanja u vidno lošijem stanju.⁶⁴ Sud je u konačnici utvrdio kako je došlo do povrede članaka 3. i 5. Europske Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, točnije kako je podnositelj bio mučen korištenjem metode 'palestinskog vješanja', što je uzrokovalo paralizu obje ruke te je država bila dužna pružiti objašnjenje za takve činove i provesti detaljnu istragu prema članku 13. koja nije temeljito provedena. Povreda članka 5. Konvencije koju je Sud utvrdio sastojala se od oduzimanja slobode na način suprotan stavcima članka, na način da je podnositelj bio pritvoren 14 dana bez sudskog nadzora i bez sudske odluke, što nije bilo opravdano hitnošću situacije terorizma na koju se država pozivala. Time je povrijeđeno pravo podnositelja na slobodu i sigurnost. Slijedom navedenoga, došlo je do povrede negativne obveze iz čl. 3. Konvencije, to jest da je podnositelj zahtjeva bio izložen mučenju te također i pozitivne procesne obveze, u smislu da je država bila dužna provesti istragu kako bi utvrdila vjerodostojnost pritužbi o počinjenoj torturi.⁶⁵

Ovo je prva takva presuda u povijesti Europskog suda za ljudska prava te se Sud prvi put susreo s činom torture zabranjenim prema članku 3., a shodno tome ga i sankcionirao. Smatram da je Sud ispravno dosudio budući da je postojala medicinska dokumentacija o zadobivenim ozljedama koje su odgovarale metodi mučenja koja je korištena te kako je procjena oko iscrpljivanja domaćih pravnih sredstava također bila ispravna budući da je podnositelj predstavio dokaze oko neuspjeha tih pravnih sredstava.⁶⁶

4.1.2. Presuda Mikheyev protiv Rusije

Presudom *Mikheyev protiv Rusije* Europski je sud osudio upotrebu torture te ju javno sankcionirao. Podnositelj zahtjeva je g. Aleksej Jevgenijevič Mikhejev, ruski državljanin i prometni policajac. On i njegov prijatelj F. su 8. rujna 1998. godine povezli tinejdžericu M.S.. Dva dana kasnije, majka je prijavila njezin nestanak. Podnositelj zahtjeva i njegov prijatelj su uhićeni te dovedeni u policijsku postaju radi ispitivanja oko nestanka M.S. Podnositelj tvrdi kako je tokom boravka u pritvoru bio izložen torturi od strane neidentificiranih policijskih službenika kako bi priznao ubojstvo i silovanje maloljetne M.S. Nakon što je prebačen u

⁶⁴ *Aksoy protiv Turske*, br. 21987/93, 18. prosinca 1996., t. 7-57.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid.

policijsku postaju u Lenjingradu, tortura je postala još nasilnija i učestalija. Policijski su ga službenici svakodnevno 'šamarali' te mu prijetili torturom, točnije metodom kojom će ga spojiti na elektrošokove. Njegov prijatelj F. podlegao je torturi te priznao kako je podnositelj ubio i silovao spomenutu M.S. Nakon tog priznanja, ispitan je u policijskoj postaji Leninskiy gdje je ponovno bio podvrgnut torturi kako bi potvrdio priznanje. Zbog straha i bolova od torture, spomenuti je skočio kroz prozor s drugog kata, uslijed čega je pao na policijski motocikl te tako zadobio ozljede kralježnice. Nakon tog događaja, odvezen je u bolnicu u pratnji policijskih službenika, gdje je ustanovljeno kako je slomio kralježnicu, no opekline od struje koje je zadobio mučenjem nisu zabilježene. Tokom boravka podnositelja u bolnici, M.S. se vratila kući neozlijeđena. Dana 21. rujna policija je pustila podnositelja zahtjeva, no ostao je osumnjičenik u kaznenom predmetu vezanom za otmicu M.S. Nakon svih događaja i poslije operacije kralježnice, podnositeljevi su donji ekstremiteti ostali paralizirani, pati od disfunkcije zdjeličnih organa i slijedom čega je ostao nesposoban za rad.⁶⁷

Službena je istraga pokrenuta 21. rujna 1998. godine oko navodnog zlostavljanja podnositelja i njegovog pada kroz prozor policijske uprave 19. rujna 1998. Ispitano je 5 policajaca koji su sudjelovali u ispitivanju koji su odbacili bilo kakvu umiješanost oko mučenja podnositelja. Istraga je 21. prosinca 1998. obustavljena zbog nedostatka dokaza.⁶⁸ Spis je u konačnici prosljeđen Okružnom sudu koji je na kraju utvrdio da su policijski službenici na podnositelju ipak primjenjivali torturu. Ne mogavši izdržati torturu, podnositelj zahtjeva je skočio kroz prozor. Policijski službenici odgovorni za torturu su 30. studenog 2005. godine proglašeni krivima prema Kaznenom zakonu za kazneno djelo zlouporabe službene ovlasti s primjenom nasilja ili s teškim posljedicama. Sud je utvrdio niz nedostataka u istrazi, primjerice: nije provedena temeljitija istraga, već je više puta obustavljena, mnoge istražne radnje nisu provedene u odgovarajućem roku, postojala je veza između optuženih policijskih službenika i onih uključenih u zlostavljanje te je svaka odluka o prekidu istrage bila utemeljena na istim razlozima. Zbog svega navedenoga, istraga je nedosljedno i neučinkovito provedena. Sud je iz svega zaključio da ukoliko je osoba privedena u dobrom zdravstvenom stanju, a prilikom puštanja na slobodu su vidljive ozljede, država je dužna dati prihvatljivo objašnjenje o tim ozljedama. Sud je zaključio da su podnositelja zahtjeva u pritvoru mučili policijski službenici kako bi priznao zločin koji nije počinio. Zbog svih posljedica torture, podnositelj je ostao trajno invalidan i nesposoban za rad. Sud je, konačno, utvrdio povredu materijalnog aspekta članka 3.

⁶⁷ *Mikheyev protiv Rusije*, br. 77617/01, 26. siječnja 2006., t. 1-27.

⁶⁸ *Ibid*, t. 28-34.

Konvencije te članka 13. „Svatko čija su prava i slobode koje su priznate u ovoj Konvenciji povrijeđene ima pravo na djelotvorna pravna sredstva pred domaćim državnim tijelom čak i u slučaju kad su povredu počinile osobe koje su djelovale u službenom svojstvu“. ⁶⁹ Podnositelju je to bilo uskraćeno te je povrijeđen postupovni aspekt članka 3. Konvencije, to jest pozitivna procesna obveza jer nije provedena pravedna i temeljita istraga oko zlostavljanja policije. Dakle, i u ovom slučaju dolazi do preklapanja povreda obveza te je utvrđena povreda negativne i pozitivne procesne obveze. Sud je, zaključno, podnositelju zahtjeva dosudio 130.000 eura na ime materijalne štete i 120.000 eura na ime nematerijalne štete. ⁷⁰

Smatram da se ovdje radilo o ekstremnom slučaju torture koji je uzrokovao ozbiljne fizičke i tjelesne posljedice na podnositelju te je on, slijedom toga, pokušao počiniti samoubojstvo. Skočio je kroz prozor kako bi izbjegao daljnju torturu što ukazuje na njenu ekstremnost i teške bolove koja je ona prouzrokovala. Također sam mišljenja da je iznos materijalne štete iznimno malen jer podnositelj više ne može raditi te je umalo ostao bez života skokom kroz prozor. Njegove posljedice su doživotne te je mučen na temelju gotovo nikakve sumnje u povezanost s zločinima koji su mu se stavili na teret.

4.1.3. Presuda Aydin protiv Turske

Aydin protiv Turske jest značajan predmet budući da je Sud utvrdio kako i čin silovanja može predstavljati oblik torture, jer je podnositeljica bila silovana u pritvoru od strane državnog službenika, što je posebno težak oblik zlostavljanja. Uz navedeno, bila je podvrgnuta i drugim oblicima tjelesnog i psihičkog zlostavljanja te je Sud temeljem akumulacije svih činova utvrdio kako predstavljaju torturu. Sud bi, gledajući svaki čin zasebno, također donio podjednaki zaključak što govori o tome kako čin silovanja može predstavljati oblik torture, neovisno o drugim oblicima zlostavljanja. ⁷¹

Naime, podnositeljica je ispitana oko suradnje s protu pobunjeničkom vojskom PKK te je zbog toga odvedena iz svog sela zajedno sa svojom obitelji, gdje su je u jednom trenutku odvojili od obitelji i odveli u drugu policijsku postaju. Tamo je ispitana i prvotno mučena na različite načine, a kasnije i silovana od strane policijskog službenika. Podnositeljica i njena obitelj su

⁶⁹ (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, MU br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17, članak 3., 13.

⁷⁰ *Mikheyev protiv Rusije*, op. cit. u bilj. 51, t. 35-163.

⁷¹ *Aydin protiv Turske*, br. 23178/94, 25. rujna 1997., t. 1-136.

uložili prigovore kod državnog odvjetnika oko zlostavljanja koje su doživjeli. Sud je utvrdio kako je obveza države prema Konvenciji bila provesti temeljnu istragu ukoliko postoji uvjerljiva tvrdnja o zlostavljanju i mučenju od strane državnih službenika, što u ovom predmetu nije učinjeno na dosljedan način jer nisu ispitani svjedoci, posjećeno mjesto zločina, prikupljeni forenzički dokazi te je medicinska dokumentacija oko silovanja bila površna. Obveza je države, prema Konvenciji, provesti temeljnu istragu ukoliko postoji uvjerljiva tvrdnja o zlostavljanju i mučenju od strane državnih službenika. Slijedom toga, Sud je utvrdio kako navedeno nije učinjeno na dosljedan način jer nisu ispitani svjedoci, posjećeno mjesto zločina, prikupljeni forenzički dokazi te je medicinska dokumentacija oko silovanja bila površna. Temeljem toga, Sud je zaključio kako je takvom istragom uskraćeno pravo podnositeljice na pristup Sudu radi traženja naknade. U konačnici je utvrdio kako je povrijeđena pozitivna procesna obveza iz članka 13. koja za cilj treba imati organizaciju pravnih lijekova i tuzemnog zakonodavstva kako nitko ne bi ostao uskraćen za djelotvorna pravna sredstva, a ujedno i materijalni aspekt članka 3. Konvencije, to jest negativne obveze koja zahtijeva suzdržavanje od bilo kakvog čina torture.

4.1.4. Presuda Nevmerzhitsky protiv Ukrajine

Nevmerzhitsky protiv Ukrajine je presuda u kojoj je Sud utvrdio kako način prisilnog hranjenja podnositelja koji je štrajkao glađu predstavlja oblik torture. Podnositelj zahtjeva, bivši direktor banke, je pritvoren 1997. godine zbog sumnje da je počinio nezakonite transakcije. Podnositelj je tijekom pritvora štrajkao glađu te je iz tog razloga bio podvrgnut prisilnom hranjenju, za koje tvrdi da mu je nanijelo značajnu psihičku i fizičku patnju, pogotovo zbog načina na koji je izvršeno, budući da je počinitelj često bio vezan za stolac, a u usta mu je gurana gumena cijev kako bi ga se nahranilo. Također tvrdi da je tokom pritvora bio lišen odgovarajućeg liječenja bolesti od kojih je bolovao, a uz to su i pritvorski uvjeti bili nehumani i nečovječni. Sud je došao do zaključka kako je podnositelj zahtjeva bio pritvoren u nehumanim uvjetima što je predstavljalo ponižavajuće postupanje te je do istog zaključka došao u pogledu nedostatka liječenja bolesti podnositelja. Vlada Ukrajine također nije dokazala potrebu za prisilnim hranjenjem podnositelja te se iz toga moglo zaključiti kako je ono bilo proizvoljno. Takav oblik prisilnog hranjenja, iako je bio u skladu s mjerodavnom uredbom, predstavlja torturu jer je upotrijebljena sila koja nije bila nužna (vezanje liscama za stolac te korištenje gumenog crijeva kako bi se izvršilo hranjenje). Dakle, u ovoj presudi Sud je utvrdio povredu negativne obveze

iz članka 3. Konvencije budući da je počinjena tortura od strane policijskih službenika metodom prisilnog hranjenja.⁷²

4.1.5. Presuda Ilascu i drugi protiv Moldavije i Rusije

Presuda *Ilascu i drugi protiv Moldavije i Rusije* jest slučaj koji također odstupa od standardnog pojma i obilježja torture u suvremeno doba. Naime, u ovom je predmetu Sud smatrao ekstremni režim samice te iščekivanje izvršenja smrtne kazne kao torturu, zajedno s lišavanjem hrane i medicinskog liječenja. Podnositelji su uhićeni 1992. godine i optuženi za antisovjetske aktivnosti i druga kaznena djela, poput ubojstva. U pritvoru su bili fizički maltretirani te mučeni od strane vojnika. Kontakt s vanjskim svijetom im je bio ograničen te su bili pritvoreni u uvjetima koji nisu bili humani budući da ćelije nisu imale toalete, vodu te dnevno svjetlo. Osim toga, ograničen im je bio i razgovor s odvjetnicima. Podnositelji su osuđeni od strane Vrhovnog suda na smrtnu kaznu i/ili dugotrajnu kaznu zatvora. Nakon osude, podnositelji su i dalje bili pritvoreni u neodgovarajućim uvjetima te je to dovelo do pogoršanja njihovog zdravstvenog stanja, no ni tada im nije omogućen pristup odgovarajućoj liječničkoj pomoći. Sud je zaključio kako su takvi uvjeti, koji su trajali tijekom cijelog pritvora, predstavljali torturu jer nijedna obveza iz članka 3. Konvencije nije ispoštovana, zbog toga što je prvi podnositelj živio u strahu od pogubljenja, dok su ostali podnositelji bili teško bolesni, a uskraćena im je liječnička pomoć. U ovom je predmetu došlo do povrede negativne obveze iz članka 3. budući da je počinjena tortura od strane službenih osoba te također pozitivnih obveza, točnije sadržajnih, budući da podnositelji nisu mogli uživati zaštitu i osnovna prava koja su propisana Konvencijom. To bi bilo, primjerice, držanje u nehumanim uvjetima te neomogućavanje kontakta s vanjskim svijetom i odvjetnicima, kao i uskraćivanje liječničke pomoći tokom boravka u pritvoru. Ova je presuda vrlo značajna sudsku praksu jer je postavila nove temelje za pojam torture i njenog razlikovanja od nečovječnog postupanja jer, kao što je ranije rečeno, temeljna razlika je u namjeri, a ne u stupnju boli i načinu postupanja.⁷³

⁷² *Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, br. 54825/00, 5. travnja 2005., t. 1-139.

⁷³ *Ilaşcu i drugi protiv Moldavije i Rusije*, br. 48787/99, 8. srpnja 2004., t. 1-494.

4.1.6. Presuda Corsacov protiv Moldavije

U predmetu *Corsacov protiv Moldavije* se radi o uhićenju sedamnaestogodišnjaka koji je nakon toga fizički premlaćivan i mučen metodom 'batinanja po stopalima' (rum. *falaka*) kako bi se iz njega iznudilo priznanje. Upotreba takve metode bila je ključna za utvrđivanje povrede negativne obveze iz članka 3. Konvencije, točnije da je počinjena povreda upotrebe torture. Podnositelj je bio osumnjičen za kazneno djelo krađe te je tokom uhićenja pokušao baciti džepni nož, na što je policija reagirala tako što ga je bacila na tlo, a zatim više puta lupila u glavu. U policijskoj su postaji nastavili s premlaćivanjem te su koristili gore navedenu metodu kako bi podnositelja naveli na priznanje. Osim toga, podnositelj je tvrdio kako je bio prisilno odveden u šumu kako bi rekonstruirao zločin. Tvrdi da mu je tamo priječeno pištoljem kako bi priznao zločin, što je on slijedom toga i učinio. U konačnici su, iako postoji priznanje zločina, odbačene sve optužbe protiv podnositelja zbog nedostatka konstitutivnih elemenata kaznenog djela. Njegova je majka podnijela kaznenu prijavu tužiteljstvu okruga Hâncești te je tražila da se pokrene kazneni postupak protiv policijskih službenika koji su zlostavljali i mučili njenog sina, no njena je kaznena prijava odbačena, također zbog nedostatka konstitutivnih elemenata kaznene prijave oko pretrpljenog mučenja. Sud je zaključno utvrdio kako je Državno odvjetništvo Moldavije bilo dužno provesti učinkovitu istragu oko navoda podnositelja, što nije učinjeno, čime je povrijeđena pozitivna procesna obveza, a u konačnici i mogućnost podnositeljevog korištenja učinkovitih pravnih lijekova te kako je povrijeđena negativna obveza iz članka 3. Konvencije, to jest suzdržavanje od torture koja je počinjena prilikom ispitivanja podnositelja.⁷⁴

4.1.7. Presuda Menesheva protiv Rusije

Predmet *Menesheva protiv Rusije* jest specifičan predmet u kojem se radi o vrlo mladoj djevojci koja je bila mučena od strane policijskih službenika. Podnositeljica je bila osumnjičena za ubojstvo budući da je bila žrtvina djevojka te je uhićena u svom stanu i odvedena u policijsku postaju gdje je ispitivana od strane zamjenika načelnika Odjela kriminalističke istrage. Kako bi saznao gdje se nalazi njen muž, zamjenik načelnika ju je pitao gdje su zadnji put boravili skupa, na što je podnositeljica odgovorila kako nema muža, već dečka, a nakon toga ju je zamjenik

⁷⁴ *Corcasov protiv Moldavije*, br. 18944/02, 4. travnja 2006., t. 1-92.

načelnika krenuo gušiti, dok su je drugi policajci udarali rukama i nogama po tijelu, tukli palicama te udarali njenom glavom o zid. Također joj je priječeno silovanjem i mučenjem njene obitelji. Na završetku ispitivanja, u policijsku je postaju došao okružni tužitelj, nakon čega mu se podnositeljica požalila oko mučenja koje je proživjela te oko načina na koji je uhićena. On joj je predložio da podnese njegovom uredu pritužbu oko nezakonitog uhićenja, dok joj je oko optužbe za mučenje predložio da odustane jer takvo što ne može biti istinito. Podnositeljica je tvrdila u podnesku Sudu kako je zbog navedenog povrijeđena pozitivna procesna obveza jer nije provedena učinkovita istraga njezinih navoda oko mučenja koje je proživjela. Sud je u konačnici utvrdio povredu materijalnog aspekta članka 3. Konvencije, to jest negativne obveze budući da je počinjena tortura, a uz to i pozitivne procesne obveze budući da je izostala učinkovita istraga oko moguće torture koju je podnositeljica proživjela.⁷⁵

4.2. Presude Europskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske

Protiv Republike Hrvatske je donesena nekolicina presuda zbog kršenja članka 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava, no u nastavku će se navesti najznačajnije te one koje su imale najviše utjecaja na razvoj sudske prakse i poboljšanje stanja pojedinaca u Republici Hrvatskoj te koje je Sud donio kada je utvrdio grubo kršenje uvjeta i članka 3. Konvencije. Valja reći kako protiv Republike Hrvatske od njenog osnivanja pa sve do danas nije donesena niti jedna presuda kojom bi se utvrdilo kršenje najstrožeg aspekta članka 3. Konvencije, a to je povreda zabrane torture.

4.2.1. Presuda Mader protiv Republike Hrvatske

Presuda *Mader protiv Hrvatske* se odnosi na povredu članka 3. Konvencije, točnije povredu zabrane nečovječnog postupanja. Naime, podnositelj zahtjeva je u policijskoj postaji prilikom ispitivanja bio lišen sna te su ga policijski službenici prisilili da sjedi na stolcu dva dana.⁷⁶ Europski je sud povjerovao navodima podnosioca budući da nije postojala policijska evidencija o njegovom prvom pritvaranju i tim okolnostima. Nesporno je da je počinitelj stigao u Policijsku upravu u 6 sati ujutro 1. lipnja 2004. godine, no njegov službeni pritvor je započeo tek 24 sata kasnije te je tijekom ispitivanja bio lišen osnovnih postupovnih jamstava, osobito

⁷⁵ *Menesheva protiv Rusije*, br. 59261/00, 9. ožujka 2006., t. 1-108.

⁷⁶ *Pleić, M., op. cit. u bilj. 42, str. 257-258.*

zbog toga što što mu je bilo oduzeto pravo na prisustvo odvjetnika tijekom ispitivanja. Osim toga, policijski službenici nisu vodili evidenciju o tome kada je podnositelju zahtjeva bilo dozvoljeno spavati te kada mu je dana hrana i piće. Vlada Republike Hrvatske je također navela da su podnositelju tek rano ujutro 4. lipnja 2004. godine omogućili smještaj u ćeliji s prikladnim krevetom, što bi potvrdilo navode podnositelja da mu je uskraćen san te da je bio prisiljen sjediti i tako prenoćiti na stolcu. Iz svega je vidljivo da je došlo do povrede negativne obveze iz članka 3. Konvencije te Sud smatra da je takvo postupanje bilo nečovječno jer je bilo unaprijed isplanirano, trajalo je nekolicinu sati bez prestanka te je dovelo do tjelesne povrede te psihičke patnje kod počinitelja. Sud je, posebno uzimajući u obzir okolnosti da je podnositelj zahtjeva bio lišen sna i prisiljen stalno sjediti na stolcu dva dana i devetnaest sati te mu je tek nakon dolaska odvjetnika dan prvi obrok i piće, zaključio kako je takvo postupanje uzrokovalo patnju koja je suprotna zabranama koje su izražene u članku 3. Konvencije. Uz to je također došlo i do povrede pozitivne procesne obveze iz članka 3. Konvencije jer nije provedena djelotvorna istraga nakon što je podnositelj pušten iz pritvora.⁷⁷

Glede navoda podnositelja da je bio lišen osnovnih postupovnih jamstava sudeći po tome da mu nije bio omogućen razgovor s odvjetnikom prije i tijekom ispitivanja te da je sastavljen policijski zapisnik u kojem je navedeno da on priznaje ubojstvo koje mu se stavlja na teret, a koji mu nije bio pročitao jer je počinitelj bio u nemogućnosti samostalno pročitati isti budući da nije nosio naočale koje u tom trenutku nije imao kod sebe, a bio ga je prisiljen potpisati bez da mu je isti pročitao, Sud je zaključio kako je tim postupanjem povrijeđen članak 6. Konvencije kojim se zahtijeva osiguranje pravne pomoći već prilikom prvog ispitivanja. Zaključno, Europski sud je donio jednoglasnu odluku kojom je utvrđena povreda materijalnog vida članka 3. Konvencije zbog nečovječnog postupanja prema podnositelju nakon uhićenja te članka 6. stavka 1. i 3. Konvencije zbog neosiguravanja odgovarajuće pravne pomoći prilikom ispitivanja.⁷⁸

Mišljenja sam kako je Europski sud ispravno postupio prilikom donošenja presude budući da su se ostvarili svi uvjeti koji predstavljaju kršenje članka 3. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kojom se zabranjuje tortura i nečovječno ili ponižavajuće postupanje, a uz to podnositelju nije u odgovarajuće vrijeme omogućeno korištenje pravne pomoći na koju ima puno pravo.

⁷⁷ *Mader protiv Republike Hrvatske*, br. 56185/07, 21. lipnja 2011. t. 1-118.

⁷⁸ *Ibid*, t. 133-169.

4.2.2. *Presuda Mafalani protiv Republike Hrvatske*

Podnositelj zahtjeva, Amir Mafalani, je u presudi podnio zahtjev Europskom sudu zbog upotrebe sile i nanošenja tjelesnih ozljeda prilikom uhićenja od strane pripadnika Antiterorističke policije Lučko (ATJ). Prilikom uhićenja je zadobio nekolicinu tjelesnih ozljeda, poput slomljenog nosa, ozljede glave, ramena i ruke. Službenici ATJ-a, koji su priveli podnositelja, sastavili su službenu zabilješku o događajima toga dana te su naveli da su postupali po dojavi zbog sumnje u počinjenje dvostrukog ubojstva, a silu prilikom uhićenja su primijenili budući da se podnositelj istome i odupirao. Glavni je ravnatelj Policije dao izjavu vezanu za upotrebu sile prilikom tog uhićenja i istu ocijenio kao zakonitu.⁷⁹

Nakon što je podnositelju omogućen pristup medicinskoj dokumentaciji, podnositelj je odlučio podnijeti kaznenu prijavu zbog zlostavljanja. Županijsko državno odvjetništvo je odbacilo njegovu kaznenu prijavu budući da nije postojala osnovana sumnja da je počinjeno navedeno kazneno djelo, iako je postojala pripadajuća medicinska dokumentacija. Europski je sud uzeo u obzir sve navode podnositelja te je zaključio kako je došlo do potpune povrede članka 3. Konvencije zbog ozbiljnosti ozljeda koje je podnositelj pretrpio, a koje su popraćene medicinskom dokumentacijom te kako je Republika Hrvatska uslijed toga dužna provesti detaljnu istragu o navedenim okolnostima i zlostavljanju. Prema presudi *Mafalani protiv Hrvatske* ta bi istraga, kako bi dovela do konačnog utvrđivanja svih okolnosti i kažnjavanja počinitelja, morala biti učinkovita. Europski je sud utvrdio da je došlo do povrede materijalnog aspekta članka 3. Konvencije i negativne obveze, točnije povrede suzdržavanja od nečovječnog postupanja, zbog upotrebe sile prilikom uhićenja koja je bila dozvoljena, ali bi trebala biti razmjerna. Primjena takve sile ne smije dovesti do tjelesnih ozljeda što se u ovom slučaju dogodilo te je Sud utvrdio da su njegove ozljede posljedica upotrebe prekomjerne i apsolutno ne nužne sile u tom trenutku. Ujedno je povrijeđena i pozitivna procesna obveza iz članka 3. Konvencije jer nije provedena djelotvorna i učinkovita istraga navoda podnositelja oko nečovječnog postupanja kojega je pretrpio prilikom uhićenja.⁸⁰

Smatram kako je Europski sud donio ispravnu odluku te kako je Republika Hrvatska trebala bolje reagirati i priznati svoju pogrešku, a nakon toga provesti cjelokupnu istragu kako bi se

⁷⁹ *Mafalani protiv Republike Hrvatske*, br. 32325/13, 9. srpnja 2015. t. 1-39.

⁸⁰ *Ibid*, t. 39-135.

razriješio cjelokupni slučaj. Postupcima raznih upravnih organa se postupak dodatno odugovlačio budući da nitko nije preuzeo odgovornost za navedene postupke.

4.2.3. Presuda Miljak protiv Hrvatske

U predmetu *Miljak protiv Hrvatske* se podnositelj žalio kako je pretrpio zlostavljanje u zatvoru te kako oko njegovih navoda nije provedena učinkovita istraga. Nasumce je odabran da bude svjedok prilikom pretrage zatvorskih ćelija. Podnositelj je zamolio smije li uzeti čarape tokom pretrage jer mu je bilo hladno, što su zatvorski službenici odbili te je on svejedno uzeo čarape, na što su zatvorski službenici reagirali tako što su ga oborili na pod i nekoliko puta udarili u glavu i tijelo. U zatvorskoj bolnici su mu dijagnosticirani prijelomi dvaju rebara, pneumotoraksa, tragovi udaraca po glavi i ostalim dijelovima tijela te je iz tih razloga i operiran. Nakon tog incidenta proveden je inspekcijski nadzor od strane nadležnog ministarstva, no rezultati tog nadzora su bili neodređeni jer se nisu mogle utvrditi točne okolnosti ozljeda. Općinsko državno odvjetništvo je odbacilo podnositeljevu kaznenu prijavu za nanošenje teških tjelesnih ozljeda jer se iz medicinskog vještačenja nije moglo sa sigurnošću utvrditi način nastalih ozljeda, kao ni da su ih zatvorski službenici nanijeli namjerno. Sud je u konačnici utvrdio kako je povrijeđena negativna obveza iz članka 3. Konvencije koja zabranjuje mučenje i nečovječno ili ponižavajuće postupanje, a u ovom predmetu je nastupila povreda zabrane nečovječnog postupanja te također pozitivne procesne obveze koje nalažu državama da provedu učinkovitu i detaljnu istragu kada postoji razlog vjerovati da je pojedinac pretrpio zlostavljanje od strane državnih službenika, a koja u ovom predmetu nije dosljedno provedena jer je istraga provedena tek podnošenjem kaznene prijave podnositelja, a ne odmah nakon nastanka ozljeda.⁸¹

5. ZAKLJUČAK

Tortura je u potpunosti nespojiva s današnjim pravnim poretkom te predstavlja arhaični institut povezan s progonom vještica u srednjem vijeku i iznuđivanje priznanja od počinitelja budući da tada nisu postojali opsežni sudski postupci i ispitivanja počinitelja, već se nastojalo što brže 'otkriti počinitelja'. Danas postoje opsežne međunarodne konvencije koje su ukinule torturu, a dodatno i usmjerile države na razvoj mehanizama za prevenciju i zaštitu od torture. Ipak, tortura

⁸¹ Miljak protiv Hrvatske, br. 15681/18, 16. siječnja 2024., t. 1-27.

u današnjici nije potpuno ukinuta kao istražna metoda i sve više nailazimo na slučajeve njene primjene koji se pokušavaju prikriti ili zataškati. Osim toga, ponekad se države čak i javno ponose takvim postupcima, što vidimo na primjeru Rusije i događaja terorizma koji se zbio 22. ožujka 2024. godine te torture tih istih terorista. Tortura se danas najčešće primjenjuje na temelju modela sigurnosti i legitimacije koji mnogim državama služe kako bi kod populacijske većine opravdali upotrebu torture bilo zbog napada na tu državu ili pak zbog toga što žele osigurati svoj položaj u društvu i identitet koji su stvorili i postigli. Razlozi opravdanja torture su raznovrsni, no bitno je naglasiti kako sve konvencije usmjerene na suzbijanje torture ne predviđaju niti jedan mehanizam kojim bi se primjena torture ikako mogla opravdati te ju oštro osuđuju, što se vidi i iz presuda Europskog suda za ljudskog prava koji je donio nekolicinu presuda osude torture i nečovječnog postupanja i protiv Republike Hrvatske. Važno je naglasiti kako mnoge države opravdavaju upotrebu torture svojom borbom protiv terorizma i terorističkih napada. U tim slučajevima se najčešće ne biraju sredstva i metode torture, već se nastoji ostvariti krajnji cilj, a to je sprječavanje daljnjih napada i ugrožavanja šire populacije. Na primjeru SAD-a smo vidjeli pokušaj zakonskog redefiniranja pojma torture kako bi se tortura opravdala ne samo moralno, već i zakonski. Takvi i slični slučajevi najčešće ostaju u pokušaju, upravo zbog kritika drugih država i odstupanja od konvencija koje zabranjuju torturu. Ovdje tortura može pronaći svoju korisnost kada se, primjerice, želi otkriti točna povezanost s terorističkom organizacijom, no smatram da ju se ni tada ne može opravdati jer se njome grubo zadire u temeljna ljudska prava koja bi trebala biti nepovrediva, radilo se o teroristu ili običnom građaninu. Države bi trebale pokušati pronaći druge moralnije i zakonski utemeljene metode kako uspješno razriješiti određene krizne situacije bez posezanja za torturom i opravdavanjem njene upotrebe u određenom trenutku. Nažalost, slijedom postojećih primjera korištenja torture u suvremenom svijetu te činjenici da joj još uvijek nije nađena odgovarajuća zamjena, nažalost se ne može sa sigurnošću reći da će tortura ikada nestati jer je evidentno da sve dok postoji i zadnja mogućnost da ona bude korisna, pojedine će ju države i dalje nastaviti primjenjivati. Jednostavno, u očima država koje se koriste torturom kao istražnom metodom, još uvijek ne postoji drugačija mogućnost kako razriješiti sve češći problem s zločinačkim i terorističkim organizacijama i njenim pripadnicima te kako ih obeshrabiliti od daljnjih napada na identitet i suverenitet država i njenih građana. Mišljenja sam da će se države teško odreći upotrebe torture prilikom istrage kaznenih djela zbog njene učinkovitosti i uspješnosti te zbog toga niti ne dolazi do njenog potpunog ukidanja, iako je ona danas zabranjena. U tom slučaju, ESLJP treba preuzeti ulogu aktivnog posrednika koji će države usmjeriti na suzbijanje torture putem obveza koje im se nameću, a i putem strožih presuda s većim odštetama i javnim osudama kako bi se

države na određeni način posramile svojih činova. Kao što je vidljivo, u većini predmeta u praksi Europskog suda dolazi do preklapanja između povreda pozitivnih i negativnih obveza iz članka 3. Konvencije, što pokazuje da se države ne pridržavaju svojih propisanih obveza te da navode oko počinjene torture ne prati temeljita i učinkovita istraga. Time se zaključuje kako države nisu spremne preuzeti aktivnu ulogu u otkrivanju i daljnjem sprječavanju torture.

6. LITERATURA

1. Akandji-Kombe, J.-F., *Positive obligations under the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, vol. 7, dostupno na: <https://rm.coe.int/168007ff4d> (20. srpnja 2024.)
2. *Aksoy protiv Turske*, br. 21987/93, 18. prosinca 1996.
3. Amnesty International, *Torture around the world: what you need to know*, 22. lipnja 2015., dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/06/torture-around-the-world/> (25. svibnja 2024.)
4. Amnesty International, *Torture in Russia- „This man made hell“*, 3. travnja 1997., dostupno na: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/06/eur460071997en.pdf> (26. svibnja 2024.)
5. Amnesty International, *Torture*, 2019., dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/torture/> (25. svibnja 2024.)
6. *Aydin protiv Turske*, br. 23178/94, 25. rujna 1997.
7. Baliga, S., *Torture and the Commitment Problem*, Review of Economic Studies, vol. 83, dostupno na: <https://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/baliga/htm/torture.pdf> (20. srpnja 2024.)
8. Bell, J., *“Behind This Mortal Bone”: The (In)Effectiveness of Torture*, dostupno na: https://ilj.law.indiana.edu/articles/83/83_1_Bell.pdf (20. srpnja 2024.)
9. Bennett, M., *Medieval Torture: A Brief History and Common Methods*, 2012, str 1-5, dostupno na: <https://spark.parkland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1070&context=ah> (25. svibnja 2024.)
10. Blakeley, R., *Why torture?*, Review of International Studies, vol. 33, br. 3, str. 373–394., dostupno na: <https://kar.kent.ac.uk/1427/2/Why%20Torture%20%5BRIS%5D.pdf> (26. svibnja 2024.)
11. *Corcasov protiv Moldavije*, br. 18944/02, 4. travnja 2006.
12. Cvitanović, L., & Pastović, D., *Opchinska naredba od zločinstavah i njihovih pedepsah iz 1788. kao kaznenopravni izvor u Hrvatskoj i Slavoniji: sustav kazni i pravila o njihovom*

- izricanju*. Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta U Rijeci, vol. 39, br. 2, 2020., str. 857–893., dostupno na: <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.2.6> (25. svibnja 2024.)
13. D. Priest R; Jeffrey S. (ur.), *Memo Offered Justification for Use of Torture*, The Washington Post, Washington, 7. lipnja 2004, dostupno na: <https://www.pravo.unizg.hr/wp-content/uploads/2024/05/Upute-za-oblikovanje-i-uredenje-teksta-i-navodenje-izvora-diplomski-zavrzni-rad.pdf> (26. svibnja 2024.)
 14. Europska Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, MU br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17
 15. Evans, R., *The Ethics of Torture*, Human Rights & Human Welfare, vol. 7, br. 1, čl. 23, dostupno na: <https://digitalcommons.du.edu/hrhw/vol7/iss1/23> (26. svibnja 2024.)
 16. Human Rights Watch, *Russia: Shameful Pride in Torture of Terrorism Suspects*, 29. ožujka 2024., dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2024/03/29/russia-shameful-pride-torture-terrorism-suspects> (26. svibnja 2024.)
 17. *Ilašcu i drugi protiv Moldavije i Rusije*, br. 48787/99, 8. srpnja 2004.
 18. Innes, B., *The History of Torture.*, Amber Books Ltd., London, 2012., dostupno na: https://books.google.hr/books?hl=en&lr=&id=u47KBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=history+of+torture&ots=JYj9rWAQYp&sig=6h_GHxNSMCxNdrVmZ21BC5UGTME&redir_esc=y#v=onepage&q=history%20of%20torture&f=false (25. svibnja 2024.)
 19. Kazneni zakon, Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, 114/22, 114/23, 36/24
 20. Kearns, E., M., *The Study of Torture: Why It Persists, Why Perceptions of It are Malleable, and Why It is Difficult to Eradicate*, Review of Laws, vol. 4, čl. 1., dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/271837762_The_Study_of_Torture_Why_It_Persists_Why_Perceptions_of_It_are_Malleable_and_Why_It_is_Difficult_to_Eradicate (20. srpnja 2024.)
 21. *Mađer protiv Republike Hrvatske*, br. 56185/07, 21. lipnja 2011.
 22. *Mafalani protiv Republike Hrvatske*, br. 32325/13, 9. srpnja 2015.
 23. *Menesheva protiv Rusije*, br. 59261/00, 9. ožujka 2006.
 24. *Mikheyev protiv Rusije*, br. 77617/01, 26. siječnja 2006.

25. *Miljak protiv Hrvatske*, br. 15681/18, 16. siječnja 2024.
26. *Nevmerzhitsky protiv Ukrajine*, br. 54825/00, 5. travnja 2005.
27. Odluka o objavi Opće deklaracije o ljudskim pravima, Narodne novine, br. 12/2009-143
28. Odluka o proglašenju zakona o potvrđivanju konvencije o sprječavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, Narodne novine, br. 81/97, 1513/1
29. *Pleić, M., Zabrana mučenja u praksi Europskog suda za ljudska prava s posebnim osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske i praksu Ustavnog suda RH*, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 23, br. 2, str. 247-279, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177345>
30. United Nations, Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, New York, 10. prosinca 1984., dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading> (25. svibnja 2024.)